

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Koncept aktivního stárnutí, jeho významy a
konkrétní interpretace**

Klára Horáková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Koncept aktivního stárnutí, jeho významy a

konkrétní interpretace

Klára Horáková

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Tímto bych chtěla poděkovat PhDr. Jaroslavě Hasmanové Marhánkové, Ph.D. za její příkladné a profesionální vedení této bakalářské práce, za neocenitelné připomínky i rady, které mi poskytla a její trpělivost. Dále bych chtěla poděkovat za účast a ochotu všem konverzačním partnerům a partnerkám, bez nichž bych výzkum nemohla realizovat. Děkuji.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 TEORETICKÝ KONTEXT	4
2.1 Stárnutí	4
2.1.1 Stárnutí v historickém kontextu	5
2.2 Stáří jako předmět vědeckého bádání.....	7
2.3 Význam socio-kulturního prostředí pro zkušenost stárnutí	9
2.3.1 Město versus vesnice	10
2.3.2 Rozdílnost prostředí města a venkova a jejich význam pro zkušenost stárnutí.....	12
2.4 Aktivní stárnutí.....	15
2.4.1 Koncept aktivního stárnutí jako pozitivní model stárnutí	17
2.4.2 Koncept aktivního stárnutí v pojetí WHO a Programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012	19
2.4.3 Autonomie a nezávislost ve stáří.....	23
3 METODOLOGIE	24
3.1 Výzkumná lokalita a výzkumný vzorek.....	25
3.2 Metody sběru dat.....	27
3.3 Metody analýzy dat.....	29
3.4 Etické aspekty a možná omezení výzkumu	30
4 ANALYTICKÁ ČÁST	32

4.1	Definice (aktivního) stárnutí	32
4.2	Sociální kontext	35
4.2.1	Volný čas	37
4.2.2	Možnosti mobility lidí Třetího věku	41
4.2.3	Mezigenerační vztahy	44
5	ZÁVĚR.....	47
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	50
7	RESUMÉ.....	54
8	PŘÍLOHY	55

1 ÚVOD

Důvod, proč jsem si vybrala téma aktivní stárnutí, jeho významy a konkrétní interpretace byl prostý - má vlastní zkušenost. Pod konceptem aktivního stárnutí jsem si ihned představila své prarodiče, kteří stále vymýšlejí nové druhy zábavy, které by mohli podniknout přes týden a o víkendu se svými sousedy „Chalupáři“. Jejich životy mi poskytovaly do nynější doby představu o aktivním stárnutí, které jsem si stále dávala do protikladu se seniory a seniorkami z mého okolí, o kterých jsem si myslela, že takto „vynalézaví“ (v organizaci společných akcí) nejsou. Své představy jsem ale začala rozebírat a vysvětlovat si pomocí literatury, která mě stále vyváděla z mého omylu. Takzvaní „Chalupáři“ jsou původem z Plzně a Prahy a do té malé vesnice (cca 50 obyvatel) přijíždějí pouze na víkendy, na své chaty, a aby se stýkali se svými přáteli, jak mi sami potvrdili. A i když moji prarodiče žijí na vesnici, pravidelně tato dvě města navštěvují. Otázkou mi tedy bylo, jaké jsou rozdíly v životech seniorů na vesnici a ve městě? Sama jsem si ale vykládala koncept aktivního stárnutí jako stárnutí zábavné, kdy si senioři užívají svého zaslouženého odpočinku. Aktivní stárnutí, jak jsem posléze zjistila, je definováno (nejen v České republice) jako stárnutí „dobré“ a „kvalitní“ [Hasmanová Marhánková 2010]. Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2010 (dále jen jako Národní program) pojímá aktivní stárnutí v kontextu ekonomického zapojení se na trhu práce. Označuje ho jako „ekonomickou aktivitu starších osob“. Starší lidé by se měli v rámci tohoto programu aktivně zapojovat do společnosti a tímto zapojením aktivně zlepšovat svojí kvalitu života, zdraví a životního stylu. Společnost by sice měla poskytnout rovné příležitosti na pracovním trhu všem bez ohledu na věk, třídu, gender, etnicitu..., ale je tomu opravdu tak? Každý senior má, podle tohoto programu, zodpovědnost využít své příležitosti k zlepšení svého životního stylu. [Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012: 2.7]

Dalším podmiňujícím aspektem, který mě vedl k výběru tohoto tématu, byla média - jak denní tisk různých podob, tak i interpretace stáří z internetových deníků a televizních reportáží. Zajímalo mě, jak samotní senioři a seniorky pojmají své stárnutí, jak sebe sami popisují a zda mohou být tyto popisy ovlivněny médii. Ta nám nenásilným způsobem podávají pohled na staré lidi, například jaké používají popisy starých lidí a jaká témata s nimi pojí [Vidovičová 2008].

Tyto zkušenosti, jak už s médii, osobní zkušenosti s rodinou a blízkým okolím a poté i konkrétní literaturou na toto téma, mě vedly k zamýšlení se nad touto problematikou. Toto téma ohledně interpretací aktivního stárnutí seniorů z města a z vesnice, podle mého názoru, není v (geronto)sociologickém diskurzu zcela probádané. Interpretace představ o aktivním stárnutí se mohou lišit tím, v jakém prostředí žijeme a jak (prostředí) ovlivňuje naše životy. Jak pojmají tito lidé sami sebe, svůj volný čas, jaké jsou jejich rodinné nebo sousedské vztahy, jaké mají možnosti a hlavně, zda se sami podílejí na konstruování představy o aktivním stárnutí tak, jak je prezentované v médiích a gerontologických přístupech, jako „dobrém“ stárnutí. Mnoho otázek se váže k tomuto tématu a já bych se ráda pokusila zodpovědět svým výzkumem alespoň jejich značnou část.

Cílem mé práce je zjistit, jak senioři a seniorky interpretují své představy o aktivním stárnutí, a zda jsou ovlivněny sociálním kontextem, v kterém žijí. Zajímám se jak senioři a seniorky popisují sami sebe, své stárnutí (či stáří) a jejich zkušenosti stárnutí. Ze všech těchto poznatků a mého cíle, jsem si vytyčila centrální výzkumnou otázku, která provází celý tento výzkum: *Jak interpretují senioři z města a vesnice, v rámci svého sociálního kontextu, stárnutí a „aktivní“ stárnutí?*

V této bakalářské práci představím v teoretickém kontextu hlavní sociologické autory a autorky, které řeší problematiku s věkem a stárnutím, díky kterým jsem si průběžně definovala jasnou představu o mé výzkumné otázce. V této části představuji historický kontext stárnutí a stáří jako předmět vědeckého bádání. Věnuji se zde také socio –

kulturnímu prostředí pro zkušenost stárnutí a zaměřuji se specificky na město a vesnici, jak tyto lokality jsou vnímané v sociologickém diskurzu. Konec teoretické části věnuji aktivnímu stárnutí, modelům, které ho vyjadřují, a vedu zde polemiku, jak koncept aktivního stárnutí pojímá WHO a Národní program přípravy na stárnutí na období let od 2008 až 2012. Dále představím metodologickou část, kde stručně představím metodologii, kterou využívám pro výzkum k této bakalářské práci, popsání výzkumných lokalit, výzkumného vzorku, metody analýzy dat a nastíním zde etické aspekty a možná omezení výzkumu.

Druhá část práce se věnuje prezentaci empirických zjištění, která jsou rozdělena do dvou hlavních rámců. Jsou jimi Definice (aktivního) stárnutí a Sociální kontext. První z těchto dvou rámců se skládá právě z definic, jak si sami konverzační partneři a partnerky z tohoto výzkumu představují (aktivní) stárnutí, ideální stárnutí (či stáří), jak sami sebe popisují a zda vnímají nějaké rozdíly mezi pojmy „senior/ka“ a „důchodce/kyně“ (i když jde o synonyma) a popřípadě jaké rozdíly. Druhý rámec se věnuje sociálnímu kontextu, který v sobě pojímá prostředí, v kterém informátoři a informátorky žijí, sociální vazby, které navazují, jaké jsou v tomto místě možnosti mobility a informovanost o kulturním vyžití v místě či okolí. Tento druhý rámec v sobě nese také téma mezigenerační vztahy, jelikož věk může být určujícím aspektem k navazování sociálních vazeb. V závěru shrnuji hlavní zjištění tohoto výzkumu, zpětně se zabývám omezením výzkumu a pokouším se navrhnout některá doporučení pro pokračování v duchu tohoto výzkumu.

2 TEORETICKÝ KONTEXT

2.1 Stárnutí

Stárnutí je celoživotní proces, který se týká každého jedince bez ohledu na jeho gender, etnicitu, „rasu“ nebo třídu. V této části bych se ráda zaměřila na konkrétní etapu lidské biografie, a to na stáří. Je zřejmé, že stárnutí má své objektivní biologické charakteristiky, které jsou ale dotvářené kulturními znaky a rolí, kterou jednotlivec ve společnosti zaujímá [Hasmanová Marhánková 2011]. Existují zde fyzické limity stáří, ale jak Sýkorová [2007] říká, stáří je také „sociální konstrukcí, ať jde o určení jeho počátku – mezního věku, očekávání vztažených k lidem označeným za staré, či o způsoby zacházení s nimi“ [Sýkorová 2007: 48]. Stáří se vztahuje spíše k procesu než stavu, který by měl být definovatelný „atributy stáří“ (ovdovění, odchod do důchodu, dokonce i smrt) a odlišuje se tak od předchozích etap lidské biografie [Alan 1989].

Pojímat stáří pouze z biologického pohledu a skrze chronologický věk vede k utváření stereotypů a mýtů ohledně stáří. Ale i když je věk „nespolehlivým ukazatelem stáří, umožňuje přinejmenším postihnout změny, které charakterizují určitou věkovou kohortu populace během historického vývoje“ [Alan 1989: 371]. Chronologický věk ale sám o sobě tyto etapy stárnutí velice ovlivňuje. „Věk je faktem společensky zhodnoceným způsobem, který závažně ovlivňuje celkový společenský status jeho nositelů z hlediska povinností a práv“ [Šmausová 2004: 16]. Právě „západní“ společnosti vnímají stárnutí jedince skrze jeho chronologický věk. Chronologický věk je ale sociální konstrukt „díky“ němuž rozeznáváme jednotlivce a různé generace ve společnosti a spojujeme je s „vhodnými“ atributy jejich věku [Powell 2006].

Definice stáří se často objevují ve spojení pouze s určitou skupinou seniorů, a ta se poté generalizuje i na ostatní seniory. Definice jsou často spojovány se „zjevným“ stářím, jak to uvádí Helena Haškovcová ve svém díle *Fenomén stáří* [2010]. Definice, které se většinou generalizují na všechny staré lidi, jsou většinou pro věkovou skupinu 75 – 89 let neboli

sénium/stařecký věk. Tato bakalářská práce se ale zabývá vyšším věkem označovaným jako rané stáří - to jest věkovou skupinou 60 – 74 let. [Haškovcová 2010: 20]. Tato hranice ale není rigidní. Většinou se za starého člověka považuje občan, který dosáhl penzijního věku, což je v současnosti 65letý občan [Haškovcová 2010]. Tím, jak se ale posunuje hranice odchodu do důchodu, posunuje se i hranice pro chápání stáří. Rané stáří se může tedy označovat i jako „mladí senioři“, kteří patří do věkového pásma 65 – 74 let. Tito „mladí senioři“ (young old) jsou v poslední době stavěny proti skupině seniorů „staré staré“ (old old), ale také proti generaci „velmi starého stáří“ (very old old), což jsou senioři, kteří přesáhli hranici 85 let. [Haškovcová 2010]. Tato kategorizace ale má své opodstatnění, právě proto, aby se definice stáří negeneralizovaly na všechny skupiny „starých“ lidí. Právě mladí senioři jsou spojováni, v poslední době, se seberealizací, aktivním využíváním svého „volného času“ a tedy i s konceptem „aktivního stárnutí“. Tyto kategorizace a pojmání stárnutí se však formují během historie.

2.1.1 Stárnutí v historickém kontextu

Helena Haškovcová [2010] dobře zobrazuje pohledy na stáří v historickém kontextu. Společensky uznávaným fenoménem pro společnost bylo od nepaměti dožít se „požehnaného věku“. Ve 14. století byli staří lidé uznáváni ve své společnosti a mladší generaci se dávali za vzor. Opěvovala se jejich moudrost a zažité profesní i jejich samotné biografické zkušenosti. „Starý“ věk přinášel lidem díky své moudrosti společenské výhody úcty, uznání a respektu. Z těchto dob nám právě vychází tak zvaně idylické a harmonického stáří. [Haškovcová 2010: 33 - 34]. Stárnutí v té době bylo ale spíše záležitostí individuální, nežli společenskou [Pacovský 1990]. Vladimír Pacovský se na středověkou dobu dívá z jiné perspektivy. „Staří“ lidé, kteří byli ctěni, byli vlastně lidé v padesátém věku svého života. „Stáří bylo ve skutečnosti i interpretačně synonymem bídy, chudoby, smutku a zoufalství“ [Pacovský 1990: 45].

Začaly vznikat tak zvané starobince pro lidi, kteří se o sebe již dál nemohli starat. V českém prostředí se poté začaly rozvíjet „výměnky“, které byly často oslavovány jako přijatelná forma pro život starých lidí. Jak nám ale ukazuje Vladimír Pacovský [1990] i Helena Haškovcová [2010], staří lidé se často ve „výměnku“ stávali oběťmi potýkající se s nespravedlností a ústrky. V českém kontextu ale stále přetrvává mýtus o ideálních vztazích výměnkářů a ekonomického zajištění starých lidí [Pacovský 1990].

Od 19. století se úcta, uznání a „krásný věk“, jak je ve společnosti předáváno, otáčí a stáří se začíná považovat za obtížné období života. Jak už ale bylo řečeno, „starý“ věk je v dané společnosti a v danou dobu určován *střední délkou života*, která se v té době pohybovala již kolem padesátého věku života. S nástupem moderní doby se stáří začíná pojít spíše s negativními aspekty života, jako jsou nemoci a strádání. Nepřátelské chování a odsuzování stáří vedlo v posledních desetiletí k ageismu¹. [Haškovcová 2010: 33 - 34].

S příchodem moderní a industriální společnosti vznikají „moderní instituce důchodů“ a tím i kategorie „důchodců“. Staří lidé odcházejí na tak zvaný „odpočinek“, kde se neakceptuje jejich fyzická a psychická kondice, ale pouze jejich chronologický věk. Tímto starý člověk ztrácí zaměstnání a tím i svojí roli. Moderní doba, která je známá ražením nezávislosti a individualismu, přeměňuje staré lidi v důchodu na závislé lidi, o kterých rozhodují ekonomicky nezávislí občané. [Pacovský 1990: 45 – 46].

V současné době se tyto dva pohledy na stáří, pozitivní a negativní, smíchaly a senioři jsou považováni jak za moudré lidi, tak i za nelibou generaci, která ve společnosti „překáží“. Tyto dva extrémní pohledy by se ale neměly generalizovat na všechny společnosti, jelikož pojmání stáří a starých lidí se kulturně liší. [Haškovcová 2010: 33 – 36].

---

¹ Ageismus = „soubor reálných důsledků nerovných podmínek v různém chronologickém věku nebo věkových skupinách“ [Vidovičová 2008: 144].

2.2 Stáří jako předmět vědeckého bádání

Právě až instituce modernity začaly konstruovat stáří z pasivní perspektivy. „Studium stárnutí bylo po dlouhou dobu výsadou medicíny“ [Hasmanová Marhánková 2011: 16]. Powell se ve svém díle *Social Theory and Aging* [2006] zabývá „modernistickými konstrukcemi stárnutí“, mezi které patří i biomedicínský model, který je jednou z hlavních os pro jiné teorie zabývající se stárnutím.

Biomedicínský model problematizuje stárnutí jako patologický „problém“, který odkazuje ke stáří jako slabosti, závislosti a úpadku. „Zkušenost stárnutí byla po dlouhou dobu konceptualizována skrze představy osobního a fyzického úpadku“ [Hasmanová Marhánková 2011: 7]. Historický kontext stárnutí je ovlivněn biomedicínskými vědami a „medicínským redukcionismem gerontologie“ [Powell 2006: 8]. Právě biomedicínské modely stárnutí vylučují sociální aspekty, které se pojí se stárnutím a stářím, jsou to například moc, nerovnosti a kultura [Powell 2006]. S příchodem moderní doby, stejně jak naznačuje Haškovcová, tak i Powell, se stáří chápalo podle biomedicínského diskurzu. Stáří se pojilo s fyzickými a psychickými změnami těla a mysli. Stárnutí ale není procesem chorob. Medicínský diskurz homogenizuje zkušenosti stáří a přisuzuje jim charakteristiky univerzálnosti, přirozenosti a nevyhnutelnosti. [Powell 2006: 23 – 28].

Oproti tomu, Westendorp a Kirkwood [2007] jsou zastánci biologického diskurzu a i když má stárnutí mnoho dimenzí, vždy je základem biologický proces. Pokud tedy chceme pochopit stárnutí, musíme nejprve pochopit i biologické principy, jelikož na nich se zakládají sociální a jiné faktory. Stárnutí je nejlépe vysvětleno skrze tělesnou kondici a udržováním svého těla. Pokud tyto dvě „investice“ nebudou udržovány, začnou se tak objevovat „znaky“ stárnutí. [Westendorp a Kirkwood 2007].

Dalším hlediskem, podle kterého je stárnutí pojednáváno, je psychologický a sociální diskurz. Lidské stárnutí není pouze biologickým procesem spojeným s fyzickými a mentálními změnami. Stárnutí je také,

a především, socio – kulturním fenoménem. „Stárneme v kontextu komplexních sítí individuálních a osobních vztahů v mikrosystému jako je rodina a skupiny přátel, ale také ve stále se rozšiřujících kruzích sociálního systému jako je sousedství, města a vesnice, které přímo i nepřímo ovlivňují životy jednotlivců skrze názory (individuální image, zaujatost, stereotypy), pravidla, legislativu a politiku“ [Marcoen, Coleman and O´ Hanlon 2007: 40]. Kvalita života ve stáří se odvíjí od toho, v jaké společnosti a kultuře žije.

Psychologické a sociální stárnutí rozlišují, Marcoen, Coleman and O´ Hanlon, na tři typy stárnutí života jednotlivce. Prvním typem je „normální stárnutí“. Na toto stárnutí by se nemělo nahlížet pouze biologickou perspektivou, neboť kritéria normality a abnormality závisí na sociálních a kulturních podmínkách. [Marcoen, Coleman and O´ Hanlon 2007: 38 – 39]. Jak jsme se z výše uvedeného historického sledu mohli dozvědět, tak nejen socio – kulturně se pojmání stáří a stárnutí odlišuje, ale změna podléhá i času/době. Druhým typem je „patologické stárnutí“. Tento typ prezentuje symptomy a „odchytky“ spojené s nemocemi, které ale nejsou běžně určeny věkem. Kvality patologicky stárnoucích lidí nejsou tak vysoké jako jiných lidí a ani jejich život není tak dlouhý. Třetí, a poslední kategorií, je „optimální stárnutí“, také nazýváno jako „úspěšné stárnutí“. Proces stárnutí je, v této kategorii, charakterizován jako psychicky i fyzicky „nadprůměrný“. Lidé v něm žijí ve zdraví, s minimálním kognitivním zhoršením a především - žijí déle. Všechny tyto aspekty spojené se stářím ovlivňuje dobrá sociální integrace, kde je postaráno o tak zvané *well-being* jedince (neboli tělesné i duševní blaho). [Marcoen, Coleman and O´ Hanlon 2007: 39].

2.3 Význam socio-kulturního prostředí pro zkušenost stárnutí

„Lidská přirozenost je sociální přirozenost a je jasně vyjádřena v životní skupině“ [Cooley 2006: 130]. Společenské vztahy každé společnosti jsou neoddělitelně spojeny se sociální strukturou. Právě sociální vztahy se odvíjí od hodnocení tak zvaně „druhými“ - na sebehodnocení, ale i na hodnocení určité věkové generace. Sociální vztahy se ale od historie mění, a mění se tedy i postoje společnosti ke stáří. [Pacovský 1990: 45]. Individuální biografii ovlivňuje sociální prostředí, v kterém jednotlivci žijí, jaké sociální vztahy navazují, jaké kulturní a sociální zvyky, normy a hodnoty jsou jim předávány a jaké předávají oni sami. Také tento sociální a kulturní kontext formuje názory a interpretace jednotlivců. Je důležité, jaké jsou v dané kultuře „vžité“ stereotypy a předsudky. To, jak se staří lidé chovají, jaké mají jednání, vystupování, názory ovlivňuje rovněž prostředí, ve kterém se nachází. Formují se skrze rodinné, sousedské a přátelské vazby.

Životy starších a starých lidí mají dva základní referenční rámce, které jsou po ně důležité. Jsou jimi zaměstnání spojené s jeho ukončením a rodina. Jako rodinu, zde autor definuje: „domov, manželství, děti a vnuky“ [Alan 1989: 377]. Rodina je pro staré lidi místem sociální integrace. I když se během stáří rodičů mění jejich vztahy s dětmi, stále si udržují geografickou blízkost, avšak na úkor citové blízkosti. [Alan 1989: 379 – 383]. Podle autora vztah rodičů s dětmi se obrací, jelikož „rodičům ubývá sil, zhoršuje se jejich zdraví, a posléze sami potřebují podporu“ [Alan 1989: 384]. Zde ale nacházíme rozpor mezi Josefem Alanem a Danou Sýkorovou [2004], kde sice oba potvrzují, že stáří je většinou definováno z hlediska zdraví a fyzické zdatnosti člověka, ale rozdíly můžeme spatřit ve významech příbuzenstva. Alan [1989] ve své studii zdůrazňuje, že děti se starají o své rodiče ve stáří, pomáhají jim jak v domácnosti, tak na materiální úrovni a zjišťují, že jsou potřebné i pravidelné návštěvy, a sami senioři a seniorky tuto péči od svých dětí „očekávají“ a upřednostňují ji před jakoukoliv jinou formou péče. Zatímco

Sýkorová ze své studie zjišťuje, že staří rodiče nechtějí být svým dětem „na obtíž“ [Sýkorová 2004].

V této bakalářské práci bych se ráda zabývala sociálním kontextem, jelikož předpokládám, že sociální kontext - města nebo vesnice - a v něm navazování sociálních a rodinných vztahů, bude mít určitý vliv na interpretace a názory starých lidí na stárnutí a koncept aktivního stárnutí.

2.3.1 Město versus vesnice

Stejně jako se mění v 19. století pojmání stáří a stárnutí, mění se i venkov a rozvíjí se velká města s příchodem industrializace, technologizace a urbanizace [Putnam 2000]. Změna nastávala od lokalizované tradiční společnosti venkova k moderní, průmyslové a urbánní společnosti. Toto vše mělo původně zvýšit *sociální kapitál*, ale jak sám Robert Putnam dokazuje, technologické, průmyslové i urbánní reformy měly své výhody, ale i nevýhody, které naopak vedly ke snížení *sociálního kapitálu*. Měnil se charakter volného času. Putnam kritizuje především výstavbu železnic na venkově, jelikož přetrhává soudržnost, solidaritu a zejména sociální kontakty a vztahy. [Putnam 2000: 368 – 377]. Putnam je zastáncem sociálního kapitálu na lokální sféře. I v současné době, kdy „zastarává“ sociální kapitál, by se společnost měla poučit z chyb tak zvané Progresivní éry, která probíhala od poslední čtvrtiny devatenáctého století a k počátkům dvacátého století, ale také by se současná společnost měla inspirovat ze snah dobrovolnických organizací, které se právě začínaly formovat na lokální sféře s cíly, které se přiřazují právě k venkovu (solidarita, soudržnost, vyšší sociální kapitál). [Putnam 2000: 380 – 410].

Město se vyznačuje především svojí vysokou mírou heterogenity a permanentním osídlováním jak lidí z jiných měst, venkovů, ale i jiných zemí. Míra heterogenity se objevuje v rozsáhlých počtech jednotlivců, kteří jsou odlišní, mají jiné zvyky, hodnoty, uznávají jinou kulturu i jiné normy. Separace těchto lidí s jinými osobními vlastnostmi, kulturním

životem, zaměstnáním je vyšší než u obyvatel z rurálních oblastí. [Wirth 2006]. Tyto odlišnosti mezi jednotlivci a skupinami ve městě vedou k prostorové segregaci podle etnicity, ekonomického a sociálního statusu, vkusu a preferencí. „Příbuzenská pouta, sousedské vazby, a pocity vyplývající ze společného žití po generace pod společnou lidovou tradicí absentují v tomto relativně slabém souhrnu členů, kteří mají odlišné původy“ [Wirth 2006: 441]. Autor netvrdí, že urbánní obyvatelé mají méně známostí než lidé z rurálních oblastí, ale souvisí to s počtem lidí, s kterými pracují během každodenního života. Lidé z rurálních oblastí sice méně navazují sociální vztahy, ale ty, co si udržují, jsou důležité ve své intenzitě. Zatímco intenzita v městských vztazích chybí. „Měšťané“ zaujímají více rolí než lidé z vesnice, pro uspokojení svých potřeb jsou více závislí na jiných lidech, zatímco lidé z vesnice se vyznačují důvěrou a přáteli. [Wirth 2006]. Zde se nám objevuje spojitost mezi tak zvanými primárními skupinami². Nejdůležitější sféry těchto primárních skupin jsou vztahy a kooperace s rodinou, sousedé nebo komunitní skupiny starších.

Město je charakterizováno spíše sekundárními, nežli primárními kontakty. Kontakty ve městě jsou také „face to face“, ale jsou spíše neosobní, povrchní a přechodné. V urbánní lokalitě převažuje mezi lidmi spíše uzavřenost, lhostejnost, anonymita, osamělost a již zmíněný přechodný charakter urbánních, sociálních vztahů. [Wirth 2006]. V současné biografii individua se ale intimita sousedství rozbíjí s ohledem na rozšiřování se kontaktů, které lidem zůstávají cizí, i když žijí ve společně osídleném domě [Cooley 2006]. Tato povaha „měšťanů“ se ale může vysvětlovat také z perspektivy ochrany sebe samých před nároky a očekáváními jiných [Wirth 2006].

Co bychom si měli ale uvědomit je, že „rurální idylka také není bez problémů“ [Wenger 2001: 121]. Je pravda, že vesnice a malá města

---

² Primární skupina, podle Ch. H. Cooleyho, znamená sféru intimní asociace a kooperace, která je důležitá v procesu socializace [Cooley 2006: 130].

mohou poskytovat příjemné prostředí pro život v penzi, ale jsou rurální aspekty, které mohou vytvářet stárnutí obtížnější. Na vesnici, kvůli dovozu, může být vše dražší než ve městě - jak potraviny, tak paliva. [Wenger 2001].

„Zatímco na jedné straně jsou individuální cíle, jistý stupeň emancipace a vymanění se z osobních či emočních kontrol intimních skupin, ztrácí lidé v městě, na druhou stranu, spontánnost sebevyjádření, morálku a smysl participace, která přichází s životem v integrované, rurální, společnosti“ [Wirth 2006: 442]. Město je příznačné svojí vysokou mírou mobility, která je i v současnosti právě kladena na staré lidi ohledně konceptu aktivního stárnutí. Důraz na mobilitu je kladen i na staré lidi z vesnic, podle Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2010 (dále jen jako Národní program). V těchto oblastech, které nemají přístup k těmto možnostem mobility, by se měla zefektivnit doprava, protože prostorová mobilita je jednou ze základních složek pro aktivní stárnutí [Národní program 2008: 5.3.].

Existuje zde ale mnoho faktorů, které tuto mobilitu znesnadňují, například delší cestovní distance k nezbytným službám, vyšší jízdné ve veřejné dopravě a méně šancí na zlevněné jízdné. Autobusové služby jsou omezené v mnoha venkovských místech. S přibývajícím věkem méně lidí také pokračuje v řízení a vlastnictví auta. To může být způsobeno zhoršenou mobilitou jedince, zraku nebo sluchu, a stejně tak i vysokými výdaji. [Wenger 2001: 120 – 121]. Sice výzkum od Wengera je prováděný v kontextu Velké Británie, ale i v obci, v které jsem svůj výzkum prováděla, můžeme najít jisté spojitosti, které korespondují s jeho výsledky. Vizte Analytická část.

2.3.2 Rozdílnost prostředí města a venkova a jejich význam pro zkušenost stárnutí

Pojímání venkova podle Wirtha [2006] nebo Putnama [2000] můžeme chápat jako jistou stereotypizaci při jeho definování a to může vést k jisté idealizaci. Právě na tyto stereotypy či mýty naráží Wenger

[2001: 120], který nesouhlasí s domněnkami o homogenní rurální společnosti. Wenger se věnuje celospolečensky vnímaným mýtům z venkovského prostředí. V tomto kontextu se zabývá i starými lidmi, kteří na vesnicích žijí. Zaměřuje se na realitu životních stylů jedinců, rodinné a společenské sítě, životní uspokojení, zdraví a přijímání služeb. Skupina starých lidí žijících na vesnicích a menších obcích by se neměla homogenizovat. Kategorizaci „starých“ lidí od Haškovcové [2010], můžeme vyzozorovat i zde v rurálním prostředí. Staří lidé, kteří žijí na vesnici, by měli být chápáni z několika hledisek.

Měl by se brát ohled na to, zda lidé žili na vesnici vždy, nebo se tam přestěhovali z důvodů „zestárnutí“. Dále by se měli rozlišovat senioři a seniorky ve Třetím věku, kteří jsou ještě aktivní a relativně zdraví a senioři a seniorky Čtvrtého věku, kteří mohou být křehcí, nemocní a chudí. Dalším důležitým aspektem pro pochopení života lidí na vesnici je, že všichni senioři/ky získávají státní penzi, avšak jedni jsou závislí jen na tomto příjmu a jiní získávají ještě jiné příspěvky k penzi a vlastní značný, uložený kapitál a i jiné příjmy [Wenger 2001]. Staří lidé jsou v rurálním prostředí od sebe odlišní stejně tak, jako lidé z předměstských částí odlišní od lidí z urbánních míst [Wenger 2001].

Tyto stereotypy vycházejí ze statisticky nízké hustoty a osídlenosti venkovských míst a také jejich „odlehlosti“. Jedním z mýtů, který společnost sdílí je, že lidé žijí v malých krásných vesnicích či malých městečkách, své důchody prožívají šťastně a jsou spokojeni s několika málo starostmi a péčí. Zde bychom si ale měli dát pozor na jistou generalizaci vesnic. Existují důkazy, že některé vesnice a obce jsou krásné, čisté a s nízkou kriminalitou, ale naopak jsou také vesnice, které jsou distancovány od kulturních center takovou vzdáleností, že život zde je přiměřený pouze pro lidi ve Třetím věku, ale pro lidi ve Čtvrtém věku se toto prostředí stává každodenní obtíží. Další mýtus zastupuje silnou a rodinnou podporu, která zahrnuje láskyplnou a odpovídající péči, kterou staří lidé potřebují. I zde ale můžeme vidět nesoulad. Děti, které vyrůstaly na venkově, se často stěhují do větších měst za zaměstnáním. Rodina a

jejich domov je sice pro ně důležitý, ale do svého rodiště se vrací spíše o víkendech nebo na prázdniny. Je pro ně důležitá finanční samostatnost. Lidé z vesnic žijí v dobře integrovaných komunitách, které zajišťují potřeby starých občanů. V tomto bodě se potvrzuje, že starší lidé na venkově navazují více sousedské vztahy nežli lidé ve městě. Sousedé potkávají jeden druhého nejen přes zahradní plot a na ulici, ale také ve více limitovaných počtech v obchodě a dalších veřejných místech. Existuje větší pravděpodobnost, že lidé znají jeden druhého a všimnou si, když někdo hledá nebo potřebuje pomoc. Čtvrtým, sdíleným stereotypem, je existence lepšího zdraví a lepší životní úrovně, kterou mají lidé na vesnici a tak potřebují méně služeb nežli lidé z urbánních oblastí. Ano, na vesnicích je podle statistik méně lidí kouřících cigarety a nižší míra smogu, ale co se týče služeb, ty jsou poskytovány pouze na požádání, a i tak míra domácích a záchranných služeb je na venkově nedostačující a neadekvátní, a tím více zdraví škodí. [Wenger 2001: 120 - 126].

Výzkum Wengera [2001] ukazuje, že život na vesnici nemusí být pro seniory nutně tak idealizovaný, jak se o něm píše. Jediný aspekt, který potvrzuje v celkové míře rozdílnost venkova od města, je větší integrovanost a soudržnost lidí ve vesnicích a venkovských městech. Rodinné sítě sice nemusí být silnější než ve městě, ale většina starých lidí má silné vztahy se svým blízkým okolím. Jedním z kompenzačních faktorů pro tyto lidi z vesnice, kteří nemají silné rodinné sítě je, že staří lidé jsou více integrováni do sousedství a komunitních sítí, než lidé z města. [Wenger 2001: 126].

Samozřejmě, jak město, tak i vesnice má své klady a zápory, a proto by byla nejlepší jejich vzájemná asociace. Základem každého jednotlivce, by měla být *vazba k místu*. Právě tato *vazba k místu* mění svojí povahu podle toho, zda jde o město či venkov. „Na venkově je tato vazba dána více fyzickou povahou místa a druhem obživy z místní přírody plynoucí, kterou poskytuje a zůstává nezměněna, pokud nenastane silný, většinou spíše katastrofický tlak zvěňčí“ [Blažek 1998: 47]. Město je spíše determinováno svojí volbou místa a sociální

příslušností. Výhodou městských obyvatelů je jejich lepší mobilita, svá omezení místními podmínkami mohou změnit například prosítovaností s venkovským okolím nebo s okolím jiných měst. Vesnice získává charakter města v období letní sezóny, kdy tam „měšťané“ jezdí k rekreaci. Blažek tuto rekreaci nazývá parazitováním na zdrojích vesnice, ale své „vykořisťování“, lidé z měst, kompenzují tím, že vesnici zvedají společenskou prestiž a objednávku - odebráním jejich přírodních produktů, pracovní síly a poskytují duchovní posilu [Blažek 1998: 165]. Nejen „měšťané“ ale parazitují vesnice, nýbrž i média a nově stavěné dálnice (srovnání s Putnamem 2000 a kritikou železnic). Televize začala stahovat lidi ke svým obrazovkám, nově vestavěné dálnice „rozsekaly“ idylický obraz krajiny a jak autobusová a vlaková, tak i individuální doprava začala vylidňovat vesnice a zalidňovat je lidmi na rekreaci [Blažek 1998: 275]. Dále autor město charakterizuje jako „orientální mandalu“, která je symbolem integrity, jako je celek města a pokud člověk projde její branou, pocítí „znovuzrození“ z člověka „divokého“ v člověka, který zná a respektuje městská pravidla hry [Blažek 1998: 171].

Vzájemnou asociaci si autor představuje tak, že městští lidé mají větší zkušenosti s novodobou technologií a médii, tudíž mají „venkovanům“ v naturální směně za jejich místní produkty co nabídnout – právě tato média jsou tím hlavním „pojítkem“ ve vzájemné kooperaci [Blažek 1998: 279]. Autor se ve svém díle staví proti mytizaci venkova, ale podle mého názoru, jí sám podléhá.

2.4 Aktivní stárnutí

Vladimír Pacovský [1990] ve svém díle *O stárnutí a stáří* předvádí dva modely, které ve dvacátém století rozdělují sociology na dva tábory. Jedna skupina vychází z perspektivy *aktivního života*. Pokud je člověk zdravý a schopný vykonávat své každodenní povinnosti po všech stránkách, měl by zůstat aktivní i za předpokladu jeho „starého“ věku. Druhá skupina je ale zastánkyní teorie *stažení se* (disengagement). V tomto případě je na stárnoucí lidi vyvíjen sociální tlak, který říká, že by

se lidé měli připravovat na důchod a včasně se do něj „stáhnout“. [Pacovský 1990]. Tato teorie ale nezaručuje spokojenost starých lidí. Odchod do důchodu by měl být dobrovolným a individuálním rozhodnutím.

V této kapitole bych se ráda věnovala konceptu aktivního stárnutí, který je v současné době vyzdvihován a je na něj kladen veliký důraz. Pomocí konceptu aktivního stárnutí chce (nejen) český stát, v návaznosti na doporučení Světové zdravotnické organizace, reagovat na demografické změny ve společnosti. Ty jsou definovány poklesem porodnosti a plodnosti oproti zvyšované míře naděje dožití. Společenský diskurs na tyto změny reaguje ve smyslu „demografické paniky“, která se ustavuje v průběhu 20. století, ale od devadesátých let začne panika ve společnosti vyjadřovat značnou dávku nervozity a obav o budoucí vývoj světa [Vidovičová 2008: 28]. Změnu v těchto letech ovlivnilo především zdokonalení se zdravotní péče a změny ve vedení k lepšímu životnímu stylu. Průměrná délka života stále roste a předpokládá se, že bude růst i nadále [WHO: Ageing 1999: 4]. Demografické změny by se ale měly vnímat jako příležitost. Mohou být výzvou pro politické strategie jak dospět k aktivnímu stárnutí a skončit tak s ageismem [Walker 2002].

Walker navrhuje sedm principů strategie aktivního stárnutí, které by měly být založeny na vzájemné spolupráci mezi občany a státem. Jedním z hlavních strategických cílů, jak dospět k úspěšnému aktivnímu stárnutí je, že všechny aktivity by se měly vnímat jako významné činnosti, které přispívají k well – being jednotlivce a nevnímat aktivity pouze z perspektivy finančního kalkulu. Koncept aktivního stárnutí by měl zahrnovat všechny staré lidi bez rozdílů, to znamená, že i ty, kteří jsou slabí a závislí na okolí. Tento koncept by se měl tedy vnímat primárně jako ochranný model, který zahrnuje všechny věkové skupiny v procesu aktivního stárnutí. Veliký důraz by měl být kladen na udržování mezigenerační solidarity. Dále je potřeba si uvědomit, že koncept aktivního stárnutí zahrnuje jak práva, tak závazky. Existuje zde riziko, že by aktivní stárnutí mohlo být „nátlakové nebo donucovací“, a i když je to

obtížné, politická scéna by měla najít rovnováhu mezi těmito právy a závazky. Strategie k aktivnímu stárnutí by měly být posilovány, měly by umožňovat a podněcovat k aktivitě. Posledním principem těchto strategií aktivního stárnutí je respektování národní a kulturní diverzity, jelikož neexistuje „lepší“ aktivita, než mají druzí. [Walker 2002: 124 – 126].

2.4.1 Koncept aktivního stárnutí jako pozitivní model stárnutí

Koncept aktivního stárnutí byl ve svých počátcích vnímán jako *produktivní stárnutí*, které bylo úzce spjaté s tržní ekonomikou. Existuje směnný vztah mezi stárnutím a flexibilitou a stárnutím a produktivitou [Muffels 1998]. V kontextu stárnutí ale může docházet k sebenaplňujícímu se proroctví, a to ze sdílení vžitých představ o negativním vlivu stárnutí. Muffels v tomto pojetí nachází řešení tohoto proroctví: „Ve flexibilních a dynamicky se měnících ekonomikách je potřeba tuto směnu mezi stárnutím a prosperitou překonat zásadním krokem: strukturální reformou důchodového systému, přechodem k aktivnějšímu, preventivnímu a pružnějšímu modelu sociálního zabezpečení; investicemi do lidského kapitálu prostřednictvím vzdělávání a školení, jakož i prostřednictvím vyvážené redistribuce práce, vzdělávání a volného času do celého průběhu životního cyklu („generační smlouva“)" [Muffels 1998: 298]. Produktivní stárnutí by mělo být procesem lidského rozvoje a životního cyklu.

Koncept aktivního stárnutí je obecně vnímán jako pozitivní model stárnutí. Aktivní stárnutí ovlivňuje několik faktorů, jako jsou socioekonomické podmínky, vzdělávací podmínky, zdravotní péče, prostředí, ve kterém žijeme, a mezigenerační solidarita. Na aktivní stárnutí má vliv i rodina a sociální vztahy, které navazujeme. Jak zmiňuje Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012, tak ať už senioři a seniorky žijící na venkově nebo ve městě, by měli mít přístup k využívání možností, které zkvalitňují jejich budoucí biografii. Jedná se o centra, která by měla nabízet širokou škálu aktivit a služeb, měla by poskytovat různé technologie, které zefektivňují život a nabízí tak novou

formu navázání sociálních vazeb pomocí elektronické sítě. V těchto oblastech, které nemají přístup k těmto možnostem, by se měla zefektivnit doprava, protože sociální mobilita je jednou ze základních složek pro aktivní stárnutí [Národní program 2008: 5.3.].

Tento program pomáhá člověku nahlédnout na danou problematiku tím způsobem, že staří lidé mají mnoho možností, jak aktivně žít, se stále zefektivňujícími se podmínkami pro jejich mobilitu, pracovní příležitosti a jiné. Jelikož se to řeší jako individuální přístup, kde jedinec je odpovědný za svůj „dobrý“ a „kvalitní“ život, vede to k rozlišení ve společnosti na seniory, kteří žijí „aktivně“ a kteří „neaktivně“. Touto optikou na ně může nahlížet společnost a utvářet tak nové nerovnosti mezi seniory. Tím vzniká nezamýšlený důsledek aktivního stárnutí, jelikož existují lidé, kteří neholdují stárnutí v aktivním životním stylu, anebo lidé, kteří takto stárnout nemohou [Hasmanová Marhánková 2010]. Aktivní pojetí života by dnes ale mělo odvracet pesimistické stereotypní názory ohledně starých lidí jako závislých a ve své biografii upadajících [Katz 2005: 121]. Důchodový věk, aby byl prožitý aktivně, jak již bylo výše zmíněno, by měl být strávený jako „aktivní angažování se v neustálé participaci na pracovním trhu, aktivním přínosem v péči o domácnost, ale i o své blízké, aktivně participovat ve společenském životě a také aktivně využívat svůj volný čas - například sport, dobrovolnické práce, vzdělání ...“ [Avramov, Mašková 2003: 85]. Jak ale autoři sami říkají, takováto aktivní participace se objevuje velmi málo a volný čas není trávený po důchodu tak aktivně. Pro tento život je ale důležité, v jakém prostředí žijeme a jaké máme ekonomické zajištění ve stáří. Stále tu jsou institucionální překážky, které brání starým lidem v ekonomické aktivitě. Institucionální podpora je velmi slabá pro to, aby lidé mohli žít aktivně. [Avramov, Mašková 2003: 85 - 87].

O tom, že prostředí ovlivňuje naše životy jsem se zmínila již výše, ale jak je to vnímáno v kontrastu mladého člověka? V České Republice existují dichotomní názory, a to takové, že staří lidé se od mladých neliší, jen jim je o pár let více, a druhá strana zastává názor „dvou zcela

odlišných světů“. Názory o podobnosti mládí a stáří jsou zastoupeny spíše ve větších městech a z těchto názorů vyplývá: „Mladým lidem k tomuto názoru pomáhá socializace se staršími lidmi a starším lidem socializace s mladými“ [Vidovičová 2008: 146 – 147].

2.4.2 Koncept aktivního stárnutí v pojetí WHO a Programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012

Koncept aktivního stárnutí je jakýmsi nováčkem v Evropě. Jeho počátky se datují v 60. letech jako klíč k „úspěšnému stárnutí“ a první zmínky se pojí se se Světovou zdravotnickou organizací (WHO) [Walker 2002].

Aktivní stárnutí definuje WHO jako: „Proces, který optimalizuje příležitosti pro zdraví, participaci a bezpečí za účelem vylepšení kvality života starých lidí“ [WHO, Active ageing 2002: 12]. Aktivní stárnutí se netýká pouze jednotlivců, ale i skupin obyvatel. Tímto vnímáním se umožňuje realizovat lidský potenciál pro fyzickou, sociální i duševní pohodu v průběhu života. „Aktivita“ by se neměla vztahovat pouze k fyzicky aktivní schopnosti a participaci na trhu práce, ale vztahovat se i k participaci v sociálních, ekonomických, kulturních, duchovních a občanských záležitostech. [WHO, Active ageing 2002].

Aktivní stárnutí by se nemělo vnímat v kontextu „mladého seniora“, ale mělo by se vztahovat i k lidem, kteří jsou slabší, zdravotně postižení a potřebující péči. Staří lidé by si měli udržovat a navazovat nové sociální kontakty, jelikož podporují duševní zdraví a mají vliv i na lepší zdravotní, fyzický stav. „Stárnutí se vykonává v kontextu ostatních lidí – přátel, spolupracovníků, sousedů a rodinných příslušníků“ [WHO, Active ageing 2002: 12]. Z těchto důvodů je kladen apel i na mezigenerační solidaritu, která přispívá k lepší sociální, duševní i fyzické pohodě jednotlivce a je tak jedním ze základních principů aktivního stárnutí. Za prvé je třeba si uvědomit, že staří lidé nejsou homogenní skupinou a jejich individuální rozmanitost se zvyšuje s věkem. [WHO, Active ageing 2002]. Pokud lidé budou dodržovat principy aktivního stárnutí a dodržovat správný životní

styl, povede to k vyřešení mnoha problémů a to jak individuálních, tak i ohledně „stárnutí populace“. Eliminují se předčasná úmrtí ve vyšších produktivních fázích života, bude méně chronických onemocnění v pozdějším věku, lidé se budou těšit z lepšího, kvalitního života ve stáří. Staří lidé se budou aktivněji věnovat oblasti sociální, kulturní, ekonomické a i politickým aspektům společnosti. Dodržování aktivního životního stylu se bude následovně pojit i s nižšími náklady spojených s léčebnými a pečovatelskými službami. [WHO, Active ageing 2002: 14 – 16].

Česká republika se také zapojila do programu zkvalitnění životů starších občanů. Díky tomuto zapojení se vznikl Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří) a Česká republika zapojila se i do programu Evropského roku aktivního stárnutí a solidarity mezi generacemi v roce 2012. Nejvyšší důraz v tomto Evropském roku je kladen na důstojnost a vitalitu všech osob.

Národní program navazuje na prognózy Statistického úřadu České republiky do roku 2050, kdy by podle nich mělo být v tomto roce okolo půl miliónu občanů ve věku 85 let [Národní program 2008: 1. 2]. Je to vlivem zlepšení se životního stylu občanů, lepšími pracovními podmínkami, kvalitnější životní a zdravotní péčí. S tímto zkvalitněním celkově „všeho“ se ale prodlužuje míra dožití a snižuje míra porodnosti. Nejčastěji vnímaným důvodem je individualizace³ společnosti.

Program je vedený k zvyšování kvality života ve stáří a pozitivně reaguje na demografické změny ve společnosti. „Ke zvýšení kvality života ve stáří a podpoře prosperity ve stárnoucí společnosti je nezbytné dát v průběhu života příležitost pro uplatnění, učení, vzdělávání a aktivní život všem lidem. Starší lidé a jejich znalosti a zkušenosti by měli stát v centru změn realizovaných v kontextu stárnutí populace“ [Národní program

---

³ Individualizace je „začátek nějakého modu zespolečenštění, je to jakási ‚proměna‘ v poměru individua a společnosti. ... Prochází třemi změnami ve společnosti - vyvázání se (od tradičních vztahů a materiální závislosti), ztráta stability (tradičních jistot), reintegrace (nová sociální vázanost a druh kontroly)“ [Beck 2004: 205 - 206].

2008: 1. 6]. Tímto se opět dostávají do popředí znalosti a zkušenosti starších lidí. Jednou z klíčových strategií Národního programu je zvýšení ekonomické aktivity a zaměstnanosti. Je potřeba zvýšit interakci mezi starými lidmi a trhem práce [Národní program 2008: 4. 1.]. Je potřeba vybrat a využít pozitiva demografických změn a lidí s přibývajícím věkem, nežli se stavět negativně a zastávat stereotypní názory typu „staří lidé jsou na obtíž“, což jsou vyjádření vycházející z diskursu demografické paniky. Je třeba využít znalosti starých lidí a pojmout je jako „příležitost“ k zlepšení trhu práce. Dalším principem ke zkvalitnění života stárnoucích lidí je zdravý životní styl a spokojenost, které vedou k ochotě a schopnosti zůstat déle na pracovním trhu. Nelze ale motivovat pouze staré lidi jako zaměstnance k prodloužení své participace na trhu práce, ale je potřeba motivovat i zaměstnavatele. „K prodloužení pracovního a aktivního života je žádoucí zlepšit kvalitu pracovního života“ [Národní program 2008: 4.2].

Lidé by měli mít možnost svobodné volby v ukončení či pokračování participace na pracovním trhu. Pracovní aktivita by měla být umožněna všem lidem bez ohledu na jejich věk, gender, etnicitu či zdravotní postižení. Staří lidé potřebují dostat příležitost k tomu, aby setrvali na trhu práce déle, a musí být pro ně vytvořena i přizpůsobivá pracovní místa. Reforma trhu práce by se měla navrhnout v souladu s reformou důchodového systému. K tomu, aby byl životní styl veden aktivně je potřeba navazovat a udržovat sociální kontakty. Prostředí, fyzické i sociální, ve kterém staří lidé žijí, podmiňuje jejich životní styl. [Národní program 2008: 4. – 5.].

V kontextu obcí, podle Národního programu, hraje zásadní roli samospráva. „Zásadní roli pro přijetí komplexních opatření k vytvoření obcí vstřícných ke stáří a pro zajištění dostupnosti, přístupnosti a kvality veřejné dopravy, bydlení, zdravotní péče, sociálních služeb a dalších podmínek a faktorů podporujících nezávislý, bezpečný a aktivní život ve stáří“ [Národní program 2008: 5. 2.]. Dalším principem, který je zásadní v programu Aktivního stárnutí, je mobilita. Každý člověk by měl být mobilní, jelikož doprava je součástí všech lidí, jak ve městě, tak na

vesnici. Vzdělání je faktor, který zvyšuje kvalitu životního stylu jedince. Zdraví také patří do kontextu aktivního stárnutí, proto by se měla zvyšovat úroveň pečovatelských služeb a Ústavní péče a jejich provázanost se zdravotnickými službami. [Národní program 2008: 5. – 6.].

Podle mého názoru, je zavedení konceptu Aktivního stárnutí dobrým modelem, který apeluje na zvyšování kvalit starých lidí. Starým lidem se otevřely nové možnosti, například zvyšováním organizace kulturních akcí, kde lidé mají možnosti navázat nové sociální kontakty. Za nedostatek Národního programu vidím, že veškeré aspekty aktivního stárnutí pojímá z ekonomické perspektivy. „Ekonomická aktivita starších osob je přínosem pro kvalitu života těchto osob, jejich rodiny a pro celou společnost. Přispívá k vyšší životní úrovni ve stáří. Pracovní život je zdrojem spokojenosti, identity, sociálního statusu, uznání, sebeúcty a sociálních vztahů“ [Národní program 2008: 4. 4.]. Celá kapitola nazvána Aktivní stárnutí [Národní program 2008: 4], byla pojímána z ekonomického hlediska a participací na pracovním trhu. Další negativní aspekt můžeme spatřit v nezamýšleném důsledku, kdy „přítomnost aktivity jako centrálního prvku nutně vznáší otázku po postavení těch, kteří nemohou či nechtějí stárnout aktivně“ [Hasmanová Marhánková 2010: 217]. Na třetí negativní aspekt mě navedl článek ze serveru IHNED. cz: *Stárnoucí Evropa sází na dobrovolnictví. Řešení? Jen napůl*⁴, jehož autorem je Jiří Hrábě zástupce kampaně Mluvme o stáří. Jiří Hrábě zde naráží na paradox, že ačkoliv nyní v Evropě probíhá Rok aktivního stárnutí a solidarity, nezohledňují se v něm generace, které jsou „staré“ právě teď. Tento paradox jsem si uvědomila i během čtení Národního programu, kde se často nabízejí „pouze“ návrhy, jak „by se to mohlo udělat“. Koncept aktivního stárnutí má svá pozitiva, na které bychom neměli zapomínat, ale má i svá skrytá negativa.

---

⁴ Dostupné z: <http://hrabe.blog.ihned.cz/c1-55152650-starnouci-evropa-sazi-na-dobrovolnictvi-reseni-jen-napul> [cit. 27. 3. 2012].

2.4.3 Autonomie a nezávislost ve stáří

Důraz na soběstačnost z aktivního stárnutí vede k dalšímu tématu, kterým je autonomie. Výzkum Dany Sýkorové [2004] se zabývá výhradně autonomií seniorů/seniorek, jak oni/ony jí vnímají a jak definují svojí vlastní autonomii. Stáří mnohem častěji provázejí životní změny, které ovlivňují životní situace jedince a jejich „autonomii“. Jsou to změny „fyziologické a psychické, penzionování, modifikace sociálních sítí a jejich podpůrné funkce v důsledku ovdovění, úmrtí sourozenců, přátel ...“ [Sýkorová 2004: 93]. To jsou změny, většinou negativní, které se připisují nejčastěji stáří a stárnutí. Tato pasivita a stereotypy ohledně stárnutí ovlivňují postoje „mladší ke starším“. Senioři autonomii vždy explicitně a důrazně vztahují k druhým a jako autonomní osoby se vůči druhým vymezují [Sýkorová 2007].

V současnosti je ale, jako „aktivní“ stárnutí, přikládána autonomie stáří a stárnutí jako priorita. Senioři/seniorky ve výzkumu Sýkorové [2004] definují svoji autonomii jako fyzickou soběstačnost. Té ale připisují zdraví, finanční soběstačnost a schopnost rozhodovat sám/a za sebe. Informátoři/Informátorky tohoto výzkumu často uváděli/y, že „nechtějí být na obtíž a nechtějí otravovat“ [Sýkorová 2004: 102].

Tlak z konceptu aktivního stárnutí je podobný tlaku z rovnice, která v dnešní době nabývá na popularitě. Je to rovnice „zdraví = soběstačnost = kvalita“ [Vidovičová 2004: 61]. Tato rovnice je založená na důležitosti věku, a pokud není dodržována, končí v rukách ageismu, který se často vyznačuje dichotomií „my“ versus „oni“, „staří“ versus „mladí“. Právě negativně připisované významy stáří ovlivňují postoje mladších k starším, mění nároky na starší na jejich autonomii a i jejich sebepojetí coby autonomních osob [Sýkorová 2007]. Zachování autonomie a nezávislosti starých lidí je klíčovým cílem pro jednotlivce i pro politickou scénu [WHO, Active Ageing 2002: 12].

3 METODOLOGIE

Metodologií, kterou jsem vybrala pro tento výzkum, je etnografie. Etnografie je příznačná, a mně osobně velmi blízká, svojí flexibilitou pro kombinování metod sběru dat. Etnografický výzkum klade důraz na zachycování a dokumentování každodennosti jedinců, kteří jsou důležití pro naši společnost, zachycuje jejich kulturu v dané lokalitě nebo sociální skupině, protože nejsou veřejnosti tolik známé. Výzkumník/výzkumnice zachycuje každodennost pomocí pozorování daných jedinců a vede s nimi rozhovory. Etnografický výzkum nezačíná striktním definováním hypotéz, ale snaží se pomocí zúčastněného pozorování a rozhovorů porozumět jedincům dané skupiny, jejich zájmům, interakcím a sociálním praktikám. [Hendl 2005: 117 – 118].

Etnografický výzkum se odkazuje ke konkrétním metodám nebo souboru metod, záleží na výzkumníkovi/výzkumnici, které metody si vybere k řešení svého problému. Etnograf/ka se účastní delší dobu každodenního života jedinců a to buď skrytě nebo je veřejně znám/á jako výzkumník/výzkumnice. Během svého výzkumu etnograf/ka sleduje dění jedinců určité sociální skupiny, ale také naslouchá, vyptává se a shromažďuje informace, které by nejdetailněji přiblížily životy těchto jedinců, které nejsou veřejnosti známy. [Hammersley a Atkinson 1995: 1 - 2]. Základem této metodologie je (sebe)reflexivita výzkumníka/výzkumnice. Nevýhody této metodologie mohou být spojeny s problémovým vstupem do skupiny, jenž vyžaduje (vsup do skupiny) důkladné plánování. Další nevýhodou je riziko *going native*⁵ nebo naopak „cizost“ výzkumníka/výzkumnice v prostředí a čas, který se musí výzkumu věnovat. Oproti tomu nám etnografický výzkum nabízí vysokou validitu dat, které odpovídají danému problému a nabízí volnější a méně rigidní analytický proces.

---

⁵ *Going native* = „ztráta nadhledu výzkumníka při etnografickém výzkumu, výzkumník se stane členem skupiny, převezme její normy a hodnoty a v důsledku toho přestane být objektivní“ (Hendl 2005: 389).

Důležitá je při výzkumu sdílená kultura dané lokality nebo sociální skupiny, emic (*perspektiva člena skupiny*) a etic (*perspektiva na skupinu z pohledu jiného člena, zde výzkumníka/výzkumnice*) perspektiva [Hendl 2005: 118].

3.1 Výzkumná lokalita a výzkumný vzorek

Předem této stati bych ráda poznamenala, že cílem této bakalářské práce není generalizace měst a vesnic a v nich žijících seniorů a seniorek, ani zde nejde až tak o celkovou komparaci (dílčí ale zřejmě budu muset použít), nýbrž o zachycení způsobů chování seniorů/seniorek, využití volného času, zachycení sociálních vazeb, sousedských a rodinných vztahů a zjištění, jak se prostředí, v kterém konverzační partneři a partnerky žijí, promítá do vnímání jejich vlastních životů a jejich interpretací o (aktivním) stárnutí.

Pro tento výzkum jsem si zvolila dvě výzkumné lokality. První lokalitou je Plzeň, jelikož je místem, které seniorům a seniorkám nabízí specifické možnosti služeb (například mnohé sociální služby, volnočasové aktivity, dostupnost do různých zařízení – nemocnice, úřady) nebo větší šance v uplatnění se na trhu práce.

Jako druhou lokalitu jsem si zvolila malou vesnici v Karlovarském kraji jménem Obec (pro větší anonymizaci participantů a participantek je jméno vesnice pozměněno), která má asi 200 obyvatel. Dostupnost služeb a různých možností volnočasových aktivit je zde omezena kvůli své odlehlosti a je ovlivněna četností autobusové dopravy, která je určena především pro předškolní a školní děti (autobus zde projíždí čtyřikrát denně a z toho pouze na ranní spoj navazuje v nedalekém menším městě autobus do okresního města Karlovy Vary, kde jsou důležité úřady a nemocnice). Obec je pro mě významná svou odlehlostí, jelikož je od větších měst, jako jsou Karlovy Vary a Plzeň, vzdálená přibližně 40 kilometrů od každého z nich. Poblíž má menší město Městečko (jméno pozměněno kvůli anonymizaci), které také pořádá různé akce pro seniory/seniorky, o kterých jsem se domnívala, že je organizuje pouze

pro lidi z domova s pečovatelskou službou. V Obci se organizují také různé společenské akce pro všechny občany/občanky, jako jsou vesnické zábavy s hudbou, každoroční „Otevírání jara“, společné oslavy „Májky“ neboli pálení čarodějnic a jiných. Na těchto akcích se objevují lidé všech věkových skupin, participují na nich lidé z celé vesnice i okolních vesnic. Při výběru vesnice jsem si vybrala právě Obec, jelikož je místem, kde mám sama osobní vazby a jsem dobře seznámena s jejím prostředím. Doufala jsem, že lidé zde ke mně budou vstřícní a nebudou mít obavy z rozhovorů. I když zde neustále hrozí riziko „going native“, rozhodla jsem se pro něj i přesto, jelikož už dva roky pobývám spíše v Plzni. V Obci se již příliš nevyskytují, ale stále se účastním společenských akcí, které se zde realizují, abych se lidem z této vesnice připomínala.

Výzkumný vzorek byl původně navržen pro tuto bakalářskou práci s četností dvaceti seniorů/seniorek (deset z Plzně a deset z Obce), ale pro neochotu některých lidí z Obce participovat na tomto výzkumu, jsem musela výzkumný vzorek snížit, a to na šestnáct seniorů/seniorek (rovnoměrně rozdělen mezi lokalitami). Hlavní kritérium výběru konverzačních partnerů a partnerek byl věk, což znamená, že lidé ve výzkumu jsou staří od 62 let do 74 let. Jsou to lidé již oficiálně v důchodu. Věkovou hranici jsem také musela pozměnit, jelikož tito lidé „odešli do důchodu“ ještě podle starých kritérií, které vymezují odchod do důchodu. Hledala jsem seniory/seniorky, kteří/které jsou minimálně jeden rok v penzi, aby byli/y již na „důchod“ zvyklí/ý. Jiná kritéria v tomto výzkumu nejsou.

Informátoři/ky z Obce jsem navštěvovala osobně a žádala je o pomoc na výzkumu k bakalářské práci. Předem jsem jim krátce nastínila svůj výzkum a nechala je dobrovolně se rozhodnout. Pokud souhlasili s participací na tomto výzkumu, byla domluvena schůzka, na které jsem jim podrobněji vysvětlila celý výzkum a jeho průběh. Místo bylo určené vždy informátory/kami jak z Obce, tak z Plzně a všichni/všechny předem byli/y obeznámeni/y s jejich právy v tomto výzkumu. Čtyři informátoři/ky z Plzně mi byli/y doporučení/y mými prarodiči, na které jsem získala

telefonní kontakt. Po domluvě přes telefon a nastínění výzkumu jsme si domluvili schůzku, na které jsem jim také podrobněji vysvětlila celý výzkum a jeho průběh. Dále byla použita metoda „nabalování“ (snowball sample), kdy mi konverzační partneři/ky doporučili/y své známé a po pozdější domluvě s nimi mi nabídli/y telefonní kontakt.

3.2 Metody sběru dat

Již v předchozí kapitole jsem naznačila, že tento výzkum bude prováděn v kontextu etnografie, která mi povoluje sběr dat pomocí kombinace polostrukturovaných a hloubkových rozhovorů. Polostrukturované rozhovory mi nabídly nástin a základní strukturu otázek v komunikaci s informátory/kami a dále se komunikace odvíjela pomocí hloubkových rozhovorů. Rozhovory byly nahrávány na diktafon a poté detailně přepsány. Rozhovory trvaly v průměru 30 – 75 minut jeden. Během rozhovoru jsem si poznámky sice nepsala, jelikož si to moji konverzační partneři/ky nepřáli/y, ale zapisovala jsem si je po skončení rozhovoru. Nejprve jsem je (poznámky) převáděla do podoby terénních poznámek a poté jsem si vedla terénní deník, kam jsem si zapisovala i své pocity a detailnější popisy poznatků z rozhovorů. Všichni moji informátoři a informátorky mi podepsali informovaný souhlas, z kterého dostali kopii. V něm jsem uváděla možnosti odstoupení z výzkumu, odebrání některých odpovědí ze svých výpovědí (v pozdější korektuře), možnost anonymizace a to vše bez jakékoliv sankce. Popis svého výzkumu a své záměry jsem jim podala pouze ústní formou, aby byli obeznámeni s výzkumem a mohli případně odstoupit. Další metodu, kterou jsem použila, bylo zúčastněné pozorování a to na zmíněných oslavách v Obci, kde jsem vedla neformální rozhovory, abych nenarušila atmosféru akce. Mezi seniory/seniorkami z města mi také bylo (jimi) dovoleno použít metodu zúčastněného pozorování, protože se okrajově znám s dvěma páry, které na výzkumu participovaly. Zde jsem použila stejné metody jako u participantů/participantek z vesnice.

Během zúčastněného pozorování na vesnici, které se konalo na společných oslavách „Májky“ 30. 4. 2011, jsem si vedla stručné poznámky, které jsem později převedla do terénních poznámek. Celé pozorování bylo domluveno s organizátory akce, i když pouze verbální. Zde jsem měla v úmyslu navázat nějaké kontakty s žádostí o participaci na mém výzkumu, ale většina z participantů mi pomoc zamítla. Pouze dvě informátorky byly ochotny udělat se mnou rozhovor. Tázaní lidé mi svojí neochotu zdůvodnili tím, že mi nemají co říci, i když jsem je přesvědčovala, že právě jejich názor je pro mě důležitý a zásadní anebo se zdůvodněním, že se odmítají podílet na nějakém výzkumu a vyplňování dotazníků. Zápisky jsem měla alespoň ze zúčastněného pozorování a ze dvou neformálních rozhovorů, které jsem poté převedla do elektronické podoby do svého terénního deníku. Pro větší validitu dat jsem provedla ještě jedno zúčastněné pozorování, které se konalo 17. 12. 2011 během představení dětského sboru v místním kostele. Tato akce je ojedinělá, nekoná se každou adventní neděli, ale jeden týden před Štědrým dnem. Představení dětského sboru nemá ještě zabudovanou tradici, jelikož se konalo teprve druhým rokem. To pro můj výzkum bylo vhodné, jelikož na této akci, díky své ojedinělosti, se sešli téměř všichni lidé z vesnice a lidé všech věkových skupin. Nacházeli se zde i moji konverzační partneři/partnerky, kteří/které byli/y obeznámeni/y se zúčastněným pozorováním a souhlasili/y s použitím vypořizovaných dat do mého výzkumu.

Zúčastněné pozorování jsem prováděla také mezi seniory/seniorkami z města 20. 8. 2011. To se konalo v jedné malé vesnici nedaleko Nepomuku, kde všichni mají chaty a své přátele „Chalupáře“, což jsou lidé místní, z Plzně a Prahy. Mezi ně jsem se dostala pomocí svých prarodičů, kteří na vesnici bydlí a patří již mezi zmíněnou skupinu. Opět jsem ale poznámky psala po skončení akce, jelikož mi to bylo všemi členy zakázáno z důvodů narušení plynulosti akce. Participant a participantky by se nesoustředili a neustále by se kontrolovali přede mnou. Jelikož jsem se nemohla účastnit druhé akce, byla mi (akce) později přehrána na dvd přehrávači v televizi jedním

manželským párem z Plzně, s kterým jsem prováděla i rozhovor. Manželé, i ostatní „Chalupáři“ věděli, že jsem video viděla a souhlasili s jeho použitím do bakalářské práce.

K triangulaci dat mi tedy sloužily polostrukturované/hloubkové rozhovory a jejich přepisy, zúčastněné pozorování jak z rozhovorů, tak i z akcí, kterých jsem se zúčastnila a z nichž jsem si vedla terénní poznámky a terénní deník, literatura, která se k tématu váže a fotografie, které mi samotní informátoři a informátorky nabídli ze svých společných akcí, které organizují v důchodu. Od jednoho informátora mi pomohou ještě dvě vypůjčené knihy, které sám napsal. Jsou to povídky, které píše po každé jejich uskutečněné akci s „Chalupáři“. Jsou mi velikým přínosem, jelikož mi pomáhají nahlédnout jak do světa seniorů/seniorek ve městě i na vesnici a pomáhají mi zjistit, jak se tyto dvě lokality spojují.

3.3 Metody analýzy dat

Rozhovory byly nahrávány na diktafon a následně detailně přepisovány. Přepisy rozhovorů byly nabídnuty konverzačním partnerům/partnerkám ke korekci, ale tato možnost nebyla ani od jednoho/jedné z nich využita. Během přepisů byla zaznamenávána mema. Stručné poznámky ze zúčastněných pozorování a rozhovorů jsem přepisovala do terénních poznámek a k nim si vedla terénní deník, který mi sloužil k zpětné sebereflexi, abych nezapomněla, jaký byl můj prvotní zájem, jakým směrem by se měl můj výzkum vyvíjet a zda jsem se nevychýlila z této cesty. Mema byla zaznamenávána během celé této prvotní analýzy. Pro zpracování dat byla využita tématická analýza, díky níž odhaluji klíčová témata v rozhovorech, v jakých kategoriích smýšlí moji konverzační partneři a partnerky a jaké jsou mezi nimi spojitosti. Přepisy rozhovorů byly několikrát opakovaně čtené. Již během této analýzy byly tvořené kódy pomocí počítačového softwaru Atlas.Ti, díky kterému jsem měla přehled v kódech a sítích, které je propojovaly. Tento program mi umožnil také dále zaznamenávat mema, mezi kterými jsem mohla také tvořit sítě. Analýza dokumentů (fotografií, videa, knih, terénních

poznámek) byla tvořena pomocí známé metody „*nůžky a papír*“. Z dokumentů jsem si vypsala detailní poznámky, které jsem si následně četla a barevně podtrhávala podobné kategorie. Ty jsem nakonec vystříhávala a barevně spojovala. Následně jsem se snažila tyto kategorie a sítě propojit s vytvořenými „rodinami“ a sítěmi z rozhovorů.

3.4 Etické aspekty a možná omezení výzkumu

Celý výzkum byl korespondován s etickým kodexem. Ohled byl brán ale i na jednotlivé situace, když bylo třeba (například vypnutí diktafonu, když si to žádali/y samotní/é konverzační partneři/ky, ale i když jsem si myslela, že si to situace žádá). Konverzační partneři/ky byli/y obeznámeni/y s výzkumem i jeho průběhem a byli/y ujištěni/y, že jejich poskytnuté soukromé informace nebudou nijak zneužity, a že je zde možnost zůstat v anonymitě. Předložen jim byl psaný informovaný souhlas, kde byly vypsány záměry výzkumnice a její čestnost. Informovaný souhlas také obsahoval možnost kdykoliv výzkum opustit bez jakékoliv sankce nebo možnost pozměnit svá již sdělená data. Informovaný souhlas obsahoval také telefonní kontakt na výzkumnici. Tento dokument podepsaly obě dvě strany (výzkumnice i konverzační partner/ka).

Hlavním omezením výzkumu, jak jsem již naznačila, mohlo být riziko „*going native*“ v Obci. Podle mého názoru jsem se mu ale vyvarovala pomocí jistého získaného odstupu nejen tím, že již delší dobu pobývám v Plzni ale také „díky“ mým předpokladům o ochotě některých místních obyvatel participovat na tomto výzkumu se zcela změnil v opak. Samozřejmě, negeneralizuji toto na všechny obyvatele vesnice, jen tím míním, že sehnat konverzační partnery/ky nebylo tak jednoduché, jak jsem si myslela. Druhému omezení, kterému jsem se snažila vyvarovat, bylo oprostít se od stereotypů, které se váží se seniory/kami a strukturovat podle toho i otevřené otázky, aby nebyly například zavádějící a informátoři/ky nebyli/y úmyslně vedeni/y k odpovědím se stereotypním

smýšlením o lidech z města či vesnice. Snažila jsem se otázky vést tak, aby sledovaly cíle výzkumu.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

V následujících kapitolách se budu věnovat popisu, jak informátoři a informátorky z tohoto výzkumu interpretují stárnutí, jak sami pojmají aktivní stárnutí, zda jsou jejich interpretace ovlivněny prostředím, v kterém pobývají a sociálními vazbami, které navazují. Pro větší validitu dat se budu snažit propojovat svá zjištění ze zúčastněného pozorování, z přepsaných rozhovorů a dokumentů, které jsem nashromáždila během celého průběhu výzkumu (videa, dvě publikace vydané jedním konverzačním partnerem, terénní deník a terénní poznámky). Tuto kapitolu jsem rozdělila do dvou rámců. Jedním z nich je *Definice (aktivního) stárnutí*, který pojímá především témata, která konverzační partneři a partnerky sami definovali – jak si představují stárnutí, aktivní stárnutí, ideální stáří, jak sami sebe popisují a jaké mají představy ohledně pojmů „senior/ka“ a „důchodce/kyně“ (a i když jsou tato slova významově stejná, zda přeci jenom vnímají nějaký rozdíl). Druhým rámcem je *Sociální kontext*, pojímá v sobě témata, jako jsou sociální vztahy/vazby, které participanté a participantky navazují v prostředí, ve kterém žijí, jaká je zde informovanost o kulturním dění v místě bydliště nebo okolí, mobilita, a zda při navazování sociálních vazeb informátorů a informátorek hraje roli věk. Ještě bych ráda zmínila, že jména informátorů a informátorek byla pro tento výzkum změněna pro lepší anonymizaci dat.

4.1 Definice (aktivního) stárnutí

Stejně jako Miroslav Štilec [2004: 14] pojímá stárnutí především jako „přirozený a biologicky zákonitý proces, který se projevuje sníženou adaptační schopností organismu a úbytkem funkčních rezerv“, tak i všichni konverzační partneři a konverzační partnerky, bez ohledu na sociální kontext, se shodovali na jednotné definici, že stárnutí je biologický proces, který se vyznačuje, a je ovlivňován, fyzickou aktivitou a zdravím. Informátoři a informátorky mají na udržení této „dobré“ fyzické aktivity a zdraví jednotnou strategii. Tuto strategii jsem pojmenovala podle většiny výpovědí jako „nepřipouštění si stárnutí“. Člověk by si

neměl své stáří připouštět, jinak by „skončil na lavičce v parku a krmil holuby, nebo seděl celý den na gauči a koukal na televizi“ [pan Josef]. Podle seniorů a seniorek je potřeba si stáří neuvědomovat ani nijak nepřipouštět. Podle nich člověk musí mít „vždy co dělat“. Seniorský, Třetí věk, by měl být naplněný aktivitou a to ve formě fyzického pohybu, činnostmi, které rozvíjejí paměť či vzdělání a participací na trhu práce [Hasmanová Marhánková 2011].

Pod definici (aktivního) stárnutí spadalo také téma, jak si informátoři/informátorky představují nebo si představovali/y ideální stárnutí (či stáří). Zde se výpovědi lišily, a to přesně podle prostředí, v kterém žijí. Lidé z města touží po cestování a poznávání nových krajů, mít více zájmů, což si ale nemohou dovolit kvůli finančnímu omezení. Naproti tomu lidé z obce si ideální stárnutí (či stáří) představovali takové, jaké ho prožívají nyní, byli zdraví a „dožili se přiměřeného věku“ [pan Václav]. V jakém životním stylu a prostředí jedinec žije v současnosti, záleží také na tom, v jakém životním stylu a prostředí byl socializován od dětství. Toto vychází i ze studie Danuše Matýskové [2004], kdy „aktivní“ způsob života vedou převážně senioři/seniorky, kteří/které již dříve měli/y rozvinuté zájmy a byli/y k nim vedeni/y. Právě socializace, rodinný vliv a prostředí, v kterém senioři a seniorky žijí/žili, mají vliv na jejich dosavadní život. Nejen biologické atributy, ale i sociální kontext konstruuje stáří člověka.

„No to je ten styl, co sme měli už dřív, k tomu si člověk vybuduje nějaký vztah a to je takový celkový světonázor, kterej si člověk vytvoří od malička v tom jede dál, někdo by se mi třeba smál, tomu, co říkám, ale bylo by to tím, že žil v jiným stylu života, my sme od malička z města a vedeni ke sportu (házená, volejbal – poznámka autorky)...“ [pan Ondřej, paní Magda].

V této práci jsem byla v rozpacích, zda své informátory/informátorky nazývat důchodci/důchodkyněmi nebo seniory/seniorkami. Na konstruování představ o stárnutí či stáří působí i média. Média nám nenásilným způsobem nabízejí pohled na staré lidi, nepřímou nám podávají představu o tom, jak vypadá a jak se chová

„důchodce/důchodkyně“ a jak „senior/seniorka“ v různých situacích a v různém kontextu. Lucie Vidovičová [2008] hovoří o tak zvaném *mediálním ageismu*, který se vyznačuje tím, jakým způsobem o stáří pojednává, jaká témata se pojí se stářím, jak jsou senioři/seniorky nazýváni/y, v jakém kontextu a v jaké míře jsou zastoupeni/y.

Když jsem se ptala konverzačních partnerů a partnerek, jak sami sebe popisují a zda vnímají i nějaké jiné významové rozdíly mezi pojmy „senior“ a „důchodce“ (i když se jedná o synonyma), většina se od pojmu senior/seniorka distancovala, jelikož jim přišel nedůstojný a spojovali si ho s lidmi Čtvrtého věku nebo s americkým stylem života, který ovlivňuje česká média i český kontext, kdy „senior“ a „důchodce“ jsou významově stejné pojmy.

„Slovo senior mi ale přijde jako výsměch, posměch, nemám to slovo rád, je to teď už tak profláklý a je to dost zneužívaný. No je to nový pro nás a už i ty média to zneužívají, kdy staví ty mladý proti těm starým tímhle“ [pan Jiří, paní Vilma].

„Jako jo, v těch médiích toho seniora používají s takovou nadsázkou, když si třeba nějaká kočka najde seniora (senior jako 80letý pán - pozn. autorky), ale to je jako...“ [pan Ondřej].

„...důchodce je prostě osoba, která nabyla věku, ve kterém se odchází do důchodu. No, to je důchodce, a senior je člověk, kterej je věkově tak, že už si zaslouží zvláštní pozornost a péči“ [paní Marie].

Tím se dostávám k rozlišení „MY“ versus „ONI“, což je spojení, které se prolínalo celým výzkumem této bakalářské práce. Toto kontradiktorní odlišení se objevovalo především ve vymezení se lidí z města vůči lidem z vesnice a naopak, ale také lidí Třetího věku vůči lidem Čtvrtého věku. Toto „vymezení se“ vůči někomu zde udávám, jelikož bylo spojované s konceptem aktivního stárnutí, volným/každodenním časem, mobilitou a informovaností.

Koncept aktivního stárnutí odkazuje k realizaci aktivního života starých lidí v odlišných oblastech (jejich vlastní, rodinné, sociální a

profesionální životy). Aktivní stárnutí je chápáno jako pokračující participace na pracovním trhu, aktivní účastí v domácím kontextu (zahrnující domácí práce a obstarání péče pro druhé), aktivní participace v komunitním životě (dobrovolnické či neplacené práce), aktivně strávený volný čas skrze koníčky, sporty, cestování a kreativními aktivitami. [Avramov, Maskova 2003]. „Aktivně strávený čas“, přesně v tomto duchu interpretovali i senioři a seniorky z Plzně i Obce koncept aktivního stárnutí. K definování aktivního stylu života potřebovali konverzační partneři a partnerky využít i opoziční stranu, vůči které by se vymezili. *„No málo aktivní a bručouni to jsou, věčně zamračení, ty nemám rád, věčně nespokojení a nadávají“* [pan František]. Aktivní život se začíná dávat do protikladu s tradičním pojetím stáří jako stáří pasivním a celkovým úpadkem fyzického vzhledu a psychického myšlení [Hasmanová Marhánková 2010].

Všichni informátoři a informátorky pojímali aktivní stárnutí jako neustálý pohyb, ať už to byl sport nebo práce na zahradě, ale i jako mentální rozvoj, kterého dosahovali pravidelnou návštěvou divadla nebo čtení odborné literatury i beletrie a neustálým kontaktem s lidmi.

„...nelenošit a pořád něco dělat...“ [paní Bohuslava].

„No, že jsem furt v pohybu, furt něco dělám, jo?! ... do hospůdky chodím, do lesíčka, furt něco dělám ...“ [paní Anna].

Z těchto interpretací a definic, které nastínili konverzační partneři a partnerky, bych nyní uvedla, jak sami interpretují svůj každodenní život, volný čas, jak vnímají své okolí, s jakými lidmi se stýkají, zda tyto výpovědi korespondují i s poznatky ze zúčastněného pozorování a tím bych ráda ukázala, zda sociální kontext ovlivňuje interpretace seniorů a seniorek ve vnímání (aktivního) stárnutí.

4.2 Sociální kontext

Interpretace představ o aktivním stárnutí se mohou lišit tím, v jakém prostředí žijeme a jak naše prostředí konstruuje naše životy. Záměrem

této práce je, jak pojmají tito lidé sami sebe, svůj volný čas, jaké jsou jejich rodinné nebo sousedské vztahy, jaké mají možnosti a hlavně, zda se sami podílejí na konstruování představy o aktivním stárnutí jako „dobrém“ stárnutí. Síla životního stylu, socializace a prostředí, v kterém senioři a seniorky vyrůstali, prolínala celým souborem výpovědí informátorů a informátorek tohoto výzkumu. Během rozhovorů mi byl vliv sociálního kontextu několikrát zdůrazněn, jak od lidí z Plzně, tak i Obce. Neustále jsem se utvrzovala v názoru Dany Sýkorové [2007], že stáří je sociální konstrukcí a o tom, jak se prostředí, ve kterém žijeme, prolíná i do vnímání a představ o stáří ve městě a na vesnici. Představy v tomto ohledu byly stejné na obou stranách, lidé z Obce mi v otázce, zda jim vyhovuje prostředí, ve kterém žijí, jednotně odpovídali, že stoprocentně, jelikož na vesnici vyrůstají celý život a ve městě by žít nechtěli z důvodů nudy - „*no vždyť bych se tam unudila...*“ [paní Ludmila]. Lidé z Plzně i Obce přiznávají, že ve městě jsou lidé aktivnější, ale podle lidí z Obce je to aktivita „bezstarostná“, kde lidé nemají nic jiného na práci než své koníčky, sporty a divadla.

„no určitě, no tam jsou takový bezstarostný, nemají na starosti, zaplatí si nájem a pak už mají jenom všelijaký ty kluby důchodců a takový ty, to vyžití mají větší než tady, určitě tam jsou aktivnější, ale v tom smyslu jako takový ty zábavy, koncerty to, víš, ale nemají na starost nic než ten byt a sami sebe“ [paní Bohuslava].

Lidé z Obce vnímají lidi z města (zde je jistá generalizace na všechny seniory a seniorky z města) v podobných negativních termínech, jako gerontologové, kteří mohou ve svých studiích sami ukotvovat stereotypní názory ohledně seniorů ve městě, které interpretují jako anonymní, individualistické, osamělé a izolované [Sýkorová 2012].

„...ale abych ve městě měl sedět na gauči a čučet, to by mě nebavilo... Hlavně oni ani v tom paneláku se neznají, nekomunikují tam spolu, jsou pohádaný, k někomu jít na návštěvu, to tam není, vždyť tam se ani neznají...“ [pan Karel].

Stejně představy, jako měli lidé z Obce na seniory a seniorky z města, měli i plzeňští lidé na lidi z vesnice. Ti však uznali, že nelze tyto

negativní atributy generalizovat na všechny vesnice a obce, ale vesnice, „*kde nechcíp pes*“ [pan Josef] musí mít nějakou vyšší úroveň, která se zvyšuje počtem lidí a blízkostí k většímu městskému centru. „*Čím menší vesnice, tím menší kultura, začíná to tak až od těch 500 obyvatel, to už by tam mohli mít i ten konzum a tak*“ [pan Josef, paní Božena]. Lidé na vesnici jsou, podle konverzačních partnerů a partnerek z Plzně, k aktivitě „nucení“, jelikož se musí starat o dům, zahradu a domácí zvířata. Přiznávají, že tyto činnosti mohou lidem z vesnice přinést i „nějakou“ míru uspokojení, ale přeci jenom to je stále „povinnost“, kvůli které nemohou jezdit za kulturou a cestovat. „Nemožnost“ cestování si lidé na vesnici kompenzují ale tím, že si mohou vypěstovat zeleninu a zvířata chovají kvůli masu. V tomto pohledu vidíme mytizaci venkova tak, jak se o ní zmiňuje Bohuslav Blažek [1998: 169], kde lidé využívají místních a lidských zdrojů, a tím reprezentují „sladěnost venkova“.

Těmito názory, a představami o životě na vesnici a ve městě jsem nechtěla upřednostňovat ani jednu ze skupin konverzačních partnerů a partnerek tohoto výzkumu. Snažila jsem se ukázat, jaké podobnosti se objevují v představách o lidech z těchto dvou prostředí. V tomto výzkumu, abych ještě jednou připomněla, nejde o generalizaci životů všech seniorů a seniorek ve městě a na vesnici, ale o zachycení způsobů chování seniorů/seniorek z určitého sociálního kontextu, využití volného času, zachycení sociálních vazeb, sousedských a rodinných vztahů a jak se prostředí, ve kterém žijí, promítá do vnímání jejich životů a jejich interpretací.

4.2.1 Volný čas

Další velké téma, které mě v tomto výzkumu zajímalo, byl každodenní život seniorů a seniorek a jak prožívají svůj volný čas, jelikož všichni konverzační partneři a partnerky se shodovali na názoru, že „senioři vlastně čas nemají“. Měla jsem možnost vidět i slyšet, jak senioři a seniorky z Plzně i Obce striktně nesouhlasí s jedním z hlavních mýtů, o kterých pojednává Helena Haškovcová [2010], a tím je „nicnedělání“

neboli mýtus neúčinného času. Starým lidem je v tomto období přiznáváno právo na odpočinek, ale tím spíše jsou podezírání z „nicnedělání“. Tento mýtus se odvíjí z ekonomického konceptu trhu práce. Kdo pracuje, je užitečný a jeho čas je využit plnohodnotně, ale ten, kdo nepracuje, například je v penzi, je odsouzený svojí společností, ve které žije, ze „zbytečné ztráty času“. [Haškovcová 2010: 42].

Konverzační partneři a partnerky z Plzně i Obce mi vyprávěli o svých každodenních aktivitách a zájmech, které vykonávají ve volném čase. Rozdíly v těchto životech také nebyly nijak markantní, jak by se mohlo zdát z dřívějších výpovědí. Objevoval se zde totiž aspekt normality, který se přiřazoval k životnímu stylu a již zmíněné socializaci a zvyklosti na prostředí. Všichni senioři a seniorky uznávali, že pro ně je jejich životní styl „normální“ a proto ho „jiní“ lidé nemohou pochopit. Tak jako pro lidi v Obci je „normální“ starat se o dům, zahradu a zvířata, pro lidi z Plzně je „normální“ sportovat a chodit do divadla. Tuto „normalitu“ pojímají ve smyslu každodenního života, s činnostmi, které dělají opakovaně „celý“ život a jsou od dětství k tomuto stylu vedeni.

Nemohla jsem si nepovšimnout, i když to nebyl záměr této práce, že u všech informátorů a informátorek byly dodržovány genderové stereotypy. Všechny ženy (pokud nejsou zaměstnané), v tomto výzkumu, každé dopoledne vykonávaly „ženské“ činnosti jako je příprava snídaně, nákup potravin a vaření oběda, u ovdovělých žen v Obci k tomu přibylo ještě krmení domácích zvířat a v zimě zatopení v kotli. I když jeden konverzační partner v rozhovoru přiznával, že je rozdělení těchto povinností nespravedlivé, tak ale ve skutečnosti rozdělení „ženské“ a „mužské“ práce stereotypně následoval.

„To víte, ona dělá takovou tu práci, co není vidět nikdo jí neocení ale dělá jí furt, takže já můžu říct, že já mám volněji než ona, protože ona má ty své povinnosti o domácnost“ [pan Jiří].

Tuto dobu, dopoledne, využívali muži pro svůj volný čas (pokud nejsou ještě zaměstnaní). Genderové stereotypní chování seniorů a

seniorek nám potvrzuje i Dana Sýkorová [2007: 52]: „Mýty a stereotypy si ale i samotní staří lidé nesou z dětství a mládí, promítají je do způsobů svého života a spolupodílejí se tak na jejich mezigeneračním předávání“. Opět vidíme vliv socializace a sociálního prostředí, které konstruuje chování i interpretace seniorů a seniorek z tohoto výzkumu k bakalářské práci.

Odpoledne většinou trávily páry spolu nebo ho každý z nich využíval pro svůj koníček. Procházky, opakované sportování v předplacených kurzech nebo návštěvy divadla, jsou pro konverzační partnery a partnerky z Plzně „normální“. Svůj volný čas ale prožívají stejně jako lidé z Obce - sledováním televize, čtením odborné literatury a beletrie, luštěním křížovek, hlídáním vnoučat a u mužů buď kutilstvím, nebo také pobýváním na počítači a internetu. Počítač mají, bez čtyř lidí (jeden pár z Plzně, dvě ženy z Obce), všichni konverzační partneři a partnerky. Opět jsem neshledala nějaký významný rozdíl v tom, zda by lidé z Plzně nebo Obce více využívali tuto technologii. I když jedním z hlavních atributů Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří) ohledně konceptu aktivního stárnutí je vzdělávání a rozšíření zkušeností starých lidí, ke kterým přispívají i technologie jako je počítač, lidé v Obci i v Plzni ho vlastní, ale někteří ho nevyužívají vůbec nebo jen občas, protože ho vnímají jako jednu z „náplní“ volného času. Není to ale tak, že by ho využívali pouze senioři a seniorky z Plzně nebo Obce, tento počet byl vyrovnaný.

Všechny páry (dohromady osm lidí) z Plzně měly ale stejně sdílenou slabost pro jarní a letní měsíce, které mohly trávit na svých chatách na venkově, stejně jako senioři a seniorky z Obce. I když nechovají (konverzační partneři a partnerky z Plzně) domácí zvířata na svých chatách, v jarních a letních měsících se nijak výrazně jejich každodenní činnosti neliší od seniorů a seniorek z Obce. Ze zúčastněného pozorování jsem vypožadovala, že „klid“ venkova a starání se o zahradu i dům uchvátilo i konverzační partnery a partnerky z Plzně. I když při definování aktivního stárnutí a stáří se vymezovali vůči lidem

z vesnice, sami tento styl v jarních i letních měsících vítají. Přestože každý z těchto párů má svojí chatu na jiném místě, v jiné lokalitě, mají tam své přátele. Například dva páry pravidelně jezdí na své chaty do jedné malé vesnice za Plzní, kterou obývá cca 50 obyvatel. Možnost zúčastněného pozorování jsem měla právě zde. V tomto místě si páry našly přátele jak místní, tak i chataře z Prahy. Jejich „parta“ má název „Chalupáři“. Jak ze zúčastněného pozorování, rozhovorů, přečtené literatury, která popisuje jejich biografie a společné akce, tak i z videa a fotografií jsem vypožadovala, že daný sociální kontext konstruuje jejich stárnutí (či stáří). I když se nezmění jejich vztah k městu a vnímání jeho výhod, shodují se (konverzační partneři a partnerky z Plzně), že venkov potřebují pro chvíle „oddychu“. Jeden pár z „party Chalupářů“ mi sám potvrdil, *„až s vesnicí jsme začali žít ... sami jsme netušili, co na nás čeká na té vesnici s tou chalupou, jaký život tam budeme žít a čeho jsme schopní, my jsme byli takový zpátky a teď tam člověk blbne a je mu to jedno“* [pan Jiří, paní Vilma].

Kulturní vyžití v Plzni všichni konverzační partneři i partnerky spojovali s konceptem aktivního stárnutí, ale jak jsem se zpětně dozvěděla, jistí „Chalupáři“ i ostatní plzeňští konverzační partneři a partnerky navštěvovali v Plzni pouze divadlo, ke kterému měli předplatné, ale koncerty vážné hudby, různé vernisáže, plesy, navštěvují v okolí svých chat. Okolím jsou zde myšleny jiné menší obce kolem dané vesnice. Jedním z důležitých aspektů pro konverzační partnery a partnerky z Plzně byly především finance. Každý z páru z Plzně často narážel v diskuzi na nedostatek financí a zdražování služeb ve městě. Proto hudebních koncertů a jiných kulturních aktivit se účastnili především v okolí své chaty, jelikož byly levnější.

„Protože tady jít do Synagogy na Šporcla, tak to je vstup na člověka 400 korun a tam Šporcl a von stojí stovku nebo osmdesát korun a je to takový komorní a lepší, třeba i Hudeček, ta atmosféra je tam lepší“ [pan Ondřej].

Zajímavé pro mě bylo, že konverzační partneři a partnerky z Obce zmiňovali finance pouze s odlehčením v představách o ideálním stáří -

„Tak důchody nám neseberou, sice ani nepřidají ale aby člověk měl ten pohyb a byl zdravěj“ [paní Miloslava] – jinak se téma financí v rozhovorech, ani v neformálních rozhovorech během mnou účastněných akcí nediskutovalo. Tímto nechci ale odsuzovat a upřednostňovat jednu skupinu nad druhou, pouze zde prezentuji zvláštnosti, na které jsem během výzkumu v kontextu této bakalářské práce narazila. Tyto „odlehčené“ názory konverzačních partnerů a partnerek z Obce, ale i stěžování si na zdražování se služeb, můžeme přiřadit k současné ekonomické krizi a strachování se o své peníze, i svojí budoucnost. O tom mluví i Helena Haškovcová [2010] během definování jednoho z mnoha zakořeněných mýtů o stáří v České republice. Jedná se o „stěžování si“ starých lidí na chudobu. Z toho plynou obavy mladých lidí, že nebudou mít ve stáří žádné peníze a současní senioři se strachují, že ty jejich (penze) budou stagnovat. Tyto pocity chudoby vyplývají ze vzpomínek na pevné ceny. Lidé měli jistotu a dovedli si přesně spočítat, kolik peněz za co vydají. Tento mýtus má ještě jeden aspekt, kterým je *průměrná výše důchodu*. Avšak z výzkumů vychází, že 60% starobních důchodů je nižších, než je daná průměrná výše. [Haškovcová 2010: 44].

4.2.2 Možnosti mobility lidí Třetího věku

Mobilita byla jedním z důležitých témat tohoto výzkumu. Zde mě zajímalo, jak staří lidé jsou, nebo spíše mohou být, (prostorově) mobilní. V oblastech, které nemají přístup k těmto možnostem (které přispívají k aktivnímu stárnutí – poznámka autorky), by se měla zefektivnit doprava, protože mobilita je jednou ze základních složek pro aktivní stárnutí [Národní program 2008]. Na dopravu a možnosti mobility si informátoři a informátorky z Plzně nestěžovali, ba naopak vychvalovali možnosti MHD. Zde korespondují výpovědi konverzačních partnerů a partnerek s výpověďmi z výzkumu Dany Sýkorové [2012: 115]: „(MHD) Umožňuje udržet životní prostor v přesahu hranic lokálního sousedství, uplatnit strategii *úsporného hospodaření* (cestovat za levnějším zbožím do vzdálenějších super- a hypermarketů) a strategii *sociální integrace*

(návštěvy příbuzných a přátel mimo lokalitu)“. Avšak i v odpovědích o mobilitě se objevovalo již zmíněné vymezení se „My“ versus „Oni“, kde ti „Oni“ byli senioři a seniorky z vesnice, kteří podle nich (konverzačních partnerů a partnerek z Plzně) nejsou zvyklí jezdit za kulturou například do kina a divadla.

Informátoři a informátorky z Obce přiznávali, že autobusová doprava v Obci není ideální pro staré lidi, ale srovnávali jí s dopravou v době komunismu „díky“ níž (komparaci) došli k závěru, že v současnosti „je to lepší“. Z pozorování ale vím, že autobusová doprava v Obci je pro staré lidi ztížena. Sami informátoři a informátorky si ale na ní nestěžují, jelikož zde stále existuje porovnání s komunistickou dobou. Seniorky a senioři z Obce, podle výpovědí, jsou rádi, že se dostanou k lékaři, i když cesta do větších měst jako jsou Karlovy Vary a Plzeň je vždy na půl dne, občas i na celý den. Avšak i toto má své světlé stránky, protože se senioři i seniorky domlouvají, kdy pojedou k lékaři do nedalekého Městečka, kde během čekání na autobus jdou do cukrárny si popovídat. Tato sešlost, jak jsem pochopila, by jinak nevznikla, protože v Obci se sice vídají, pozdraví se, na chvíli si popovídají, ale pravidelně se nenavštěvují, od toho mají všichni své „jiné“ přátele.

„No jo, když se potkáme, pobavíme když jedeme do (nedalekého menšího města – poznámka autorky), to si sedneme do cukrárny, pokecáme, podrbeme, jak se říká (smích) to jo, to. Občas, no, když člověk jede k doktorovi, nebo tady do krámu se zastavíme a pobavíme“ [paní Bohuslava].

Jak jsem ale zjistila, staří lidé z Obce mají možnost jiné formy mobility, ale z informátorů a informátorek pro tento výzkum jí využívá pouze jedna informátorka (paní Anna). V nedalekém Městečku existuje jisté sdružení (nejmenované pro lepší anonymizaci), které pořádá pro seniory a seniorky z Městečka i pro seniory a seniorky z okolních vesnic různé akce v kulturním domě, výlety po České republice anebo jiné volnočasové aktivity (například hudební zábavy). Paní Anna mi prozradila, že organizátoři tohoto sdružení jí informovali sami, zda by se nechtěla stát členkou za roční poplatek 60 Kč. Ostatní informátoři a

informátorky z Obce mají ale odlišné názory na toto sdružení. Jedni/jedny se shodují na názoru, že se jim nikdo nezval, a i když o sdružení vědí, nechtějí se vnučovat. Druhým se sice ze sdružení ozvali, ale přirovnávají ho k nejmenovaným cestovním agenturám, které zajišťují výlety po České republice, ale pod záminkou prodeje zboží. Avšak sama paní Anna říká, že v tomto sdružení o prodej jakéhokoliv zboží či nabídky služeb nejde.

„...ale já nechci otravovat nikoho, i když to jsou takhle ty zájezdy, ale mě to nebaví, jako baví mě se podívat takhle to, ale nebaví mi, ty tam přijedeš a to jsem byla už na kolika a to mě tak odradilo, že sem říkala, že mě tam už nikdo nedostane, tam si sedneš a oni ti vykládají o hrncích a takových a kdo si to chce koupit a tak, a když si to člověk objedná a když si člověk nic neobjedná, tak na tebe koukají a jinak tě furt nutí a musíš musíš musíš“ [paní Miloslava].

Paní Anna je také jediná z konverzačních partnerek v Obci, která se účastní sezónních brigád, je v šipkařském týmu (kde jsou lidé od věku 15 let až 50 let), účastní se všech organizovaných společenských akcí v Obci a pravidelně, jednou i dvakrát týdně, navštěvuje místní hostinec. Vše dělá za společenským účelem.

„V létě na brambory nebo na váhu, to víš jsem pan Vážná (smích) ,no, abych přišla mezi lidi ale tam je s ženskýma taková zábava, my se tam nasmějeme...jednou nebo dvakrát týdně k šípku (šipkařský tým – poznámka autorky), do lesíčka na houbičky nebo hraju na počítači...“ [paní Anna].

Stejně jako paní Anna, i v Plzni je jedna žena, která má mnoho zájmů a „miluje“ společnost. Paní Magda pracuje na částečný úvazek, osobně vede naučné kurzy a je zakladatelkou jednoho divadelního spolku. S manželem sportují, chodí do divadla nebo na procházky či plesy. Ani jedna z nich ale nepracuje kvůli financím, nýbrž pro své uspokojení a pobývání mezi lidmi. Zaměstnaní na částečný úvazek byli ještě dva konverzační partneři z Obce, ti ale pracovali nejen pro své sociální uspokojení, ale také z povinnosti, pro své zkušenosti.

„...protože mě potřebujou (smích), tam ještě musím nějaké věci dodělat, tý nový ekonomce musím radit, ale jinak bych už tam nebyl“ [pan Vladimír].

Ostatní konverzační partneři a partnerky se shodují v názoru, že

v současné době je těžké sehnat brigádu pro seniory, jelikož se dnes upřednostňuje kult mládí a krásy, který ovládá současnou společnost [Muffels 1998].

„Lidi chtějí tu reprezentaci, ty mladý. Sice se furt v televizi a tak opakuje, že ti staří můžou přinést tu zkušenost a tak, ale to není pravda, oni už to mají spočítáno, že 80% lidí se chytne na to, že to je hezký a barevný a že je blbý, to už nikoho nezajímá“ [paní Marie].

K tomu, aby byl člověk „mobilní“ a mohl svůj volný čas využívat aktivně, jak si žádá Národní program [2008], potřebuje i informace. Všichni informátoři a informátorky se shodují na názoru, že *„tu kulturu, kterou by chtěli, tu si tam najdou a jen každé musí chtít“* [pan Ondřej].

4.2.3 Mezigenerační vztahy

Posledním tématem tohoto celého rámce (Sociální kontext) je věk, kde jsem se snažila navázat na výzkum Lucie Vidovičové [2008]. V České Republice existují dichotomní názory, že staří lidé se od mladých neliší, jen jim je o pár let více, anebo druhá strana zastává názor „dvou zcela odlišných světů“. Názory o podobnosti mládí a stáří jsou zastoupeny spíše ve větších městech a z těchto názorů vyplývá potřebná mezigenerační socializace [Vidovičová 2008: 146 – 147]. Právě na vztahy „mladých“ lidí se „staršími“ lidmi jsem se zaměřila při svém zúčastněném pozorování. Mezigenerační vztahy, které jsou také součástí konceptu aktivního stárnutí, ovlivňují (aktivní) stárnutí starých lidí.

Pouze v této různorodé „věkové socializaci“ [Vidovičová 2008] jsem objevila markantnější rozdíly mezi životem konverzačních partnerů a partnerek v Plzni a Obci a v tom, jak se (mezigenerační vztahy) odráží na jejich stáří. I když Lucie Vidovičová [2008] hovoří o podobnostech mládí a stáří spíše ve větších městech, v této bakalářské práci vyplývá z diskuzí i pozorovaného chování konverzačních partnerů a partnerek z Plzně a Obce opak.

Všichni zprvu odpovídali, že ve výběru přátel jim nezáleží na věku.

Později však informátoři a informátorky z Plzně odpovídali, že přátele mají přiměřeny jejich vlastnímu věku. S mladšími si rozumí pouze s rodinou, ale mladší lidi k přátelství nevyhledávají. S rodinou se sice stýkají často, ale většinou je to z důvodů hlídání vnoučat, o které se starají pravidelně všichni konverzační partneři a partnerky z Plzně.

„Máme partu vrstevníků, s kterými chodíme každý týden na dlouhé procházky na Krkavec a povídáme si i o našich problémech, protože máme stejný, takže si rozumíme“ [paní Magda].

„Každý by se měl bavit podle té své generace. My máme svoje přátele a Vy už jste také jiná generace, normálně bychom si asi nerozuměli. Každý máme to své“ [pan Jiří].

Také různé akce, které byly pořádány například „Chalupáři“, byli většinou v jejich kruhu přátel. Sice se občas účastnili akcí, kterých se účastnili i rodinní příslušníci některého/některé z členů/členek, ale příliš se před nimi neprojevovali jako například na videu, fotografiích, nebo jak jsem mohla i vyčíst z díla *Bláboly Třetího věku* od pana Jiřího. Společně organizují, pro mě osobně, „bláznivé“ a obdivuhodné akce, ve kterých se projevují jejich tvůrčí schopnosti (například uspořádání tradiční akce Čert a Mikuláš, kdy jsou převlečeni do kostýmů a vyžadují po ostatních básně z první třídy základní školy, za které poté odměňují dary nebo tresty – toto se děje ale pouze v kruhu „Chalupářů“, není to organizované i pro ostatní členy vesnice).

Naopak informátoři a informátorky z Obce svůj volný čas, sousedské, rodinné i přátelské vztahy spojovali i s mladšími lidmi. Nepřátelí se pouze s lidmi z rodinného kruhu, ale i se sousedy a sousedkami z celé Obce, s kterými se navštěvují doma, setkávají se na společenských akcích Obce, nebo když navštěvují místní hostinec. Například paní Anna, o které jsem se již zmínila, je sice jediná, která žije ve vícegenerační rodině a je členkou místního šipkařského týmu, kde se pravidelně, i několikrát týdně schází s lidmi od 15 let do 50 let (je nejstarší členkou týmu).

„Se všema. I se staršíma i s mladýma u šípku. No jo, ty to tam neznáš, ty tam nechodíš. Tak se zeptej Lenky, to jsou kámošky moje. Lenka, Zuzka (Lenka i Zuzka mají 24 let – poznámka autorky), Maruška (45 let – poznámka autorky)“ [paní Anna].

Ale nejen ona (paní Anna) se přátelí i s ostatními obyvateli Obce bez ohledu na věk. I jiné výpovědi v sobě zahrnovaly přátele z nižších věkových ročníků, což jsem si mohla ověřit i během zúčastněných pozorování, kde opravdu spolu lidé konverzovali bez ohledu na věk i téma. Já sama jsem byla přibrána do konverzace, kde se nehledělo na můj věk a případnou nezkušenost, ale vyslechli si i mé příspěvky do diskuze.

„Bavím se i s mladými lidmi a to dost často. Já necítím, že by se mezi námi dělal nějaký rozdíl“ [paní Ludmila].

„To jo, třeba s těma novýma sousedama (paní a pán kolem 30 let – poznámka autorky), výborný vážně, to se stýkáme i na kávu, nebo s tima našima mladýma, když si vnučky přivezou i svý přátele a nikomu to nevadí, nikomu to nepřijde divný, nasmějeme se i s dětma a i oni sami přijedou že se jim u nás líbí“ [paní Ivana].

Ohledně stárnutí ovlivňují postoje „mladší ke starším“ společenské stereotypy a vnímaná pasivita [Sýkorová 2004]. Nemohla jsem bohužel vypořádat, jaké jsou názory mladších lidí na starší, jelikož jsem se primárně zaměřila na seniory a seniorky z Plzně a Obce, ale povšimla jsem si opačného názoru (který negeneralizují na všechny seniory a seniorky měst a vesnic), kdy společensky zakořeněné stereotypy ovlivňovaly také postoje „starší k mladším“, například u vnímání současně upřednostňovaného kultu mládí nebo v názoru, že velmi odlišné generace si již rozumět nemohou.

5 ZÁVĚR

Jak se ukázalo, aktivita hraje v roli seniorů a seniorek, z tohoto výzkumu, jednu z hlavních rolí při definování stárnutí i aktivního stárnutí. Jednou z hlavních forem, jak si udržet „dobré“ stáří, je zůstat v pohybu. Fyzická aktivita se objevovala v definicích jak u stárnutí, tak aktivního stárnutí. Aktivní stárnutí bylo pojímáno jako stárnutí „dobré“, stejně jak ho vnímá i Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012. I když se lidé z Obce shodovali, že by nechtěli žít ve městě, jelikož tam jsou neosobní vztahy a lidé jsou uzavřeni ve svých bytech panelového domu, přiznávali, a tím se shodovali s informátory a informátorkami z Plzně, že lidé v Plzni mají více možností pro rozvíjení svých volnočasových aktivit. Totéž vyjadřují i Avramov a Mašková [2003], pro „aktivní“ život je důležité, v jakém prostředí žijeme a jaké máme ekonomické zajištění ve stáří. Stále tu jsou institucionální překážky, které brání starým lidem k ekonomické aktivitě. Institucionální podpora je velmi slabá pro to, aby lidé mohli žít aktivně. [Avramov, Mašková 2003: 85 – 87].

Institucionální podporu, například v podobě důchodů, lidé z Obce i Plzně, vnímali s mírou pesimismu, kdy senioři a seniorky z Obce, byli rádi, že nějaké důchody mají (vnímání v duchu doby komunistické, s kterou současnou dobu komparovali). Zde vidíme, jak prostředí, v kterém informátoři a informátorky žijí, ovlivňuje jejich vnímání stáří a jeho ekonomické „zajištění“. V Obci je stále zemědělské družstvo, které jim v době komunismu, jak mi konverzační informátoři a informátorky sdělili, organizovalo různé výlety (například na Zemi Živitelku), které jim i platili anebo dostávali dříve různé finanční příspěvky a benefity. Proto jsou „spokojeni“ s tím, co mají, jelikož se bojí možné stagnace penzí, což koreluje i s mýtem chudoby od Heleny Haškovcové [2010]. Seniorky a senioři z Plzně se buď výslovně přirovnávali k životu ve „střední třídě“, nebo přiznávali, že celý život pracovali pro to, aby si v době „odpočinku“ mohli žít bez většího omezování se v čemkoliv (sportu, divadlu, ve výběru potravin...). Stížnosti na nízké důchody spojují právě s prostředím,

v kterém žili/žijí a pracovali a s výpověďmi, že „*nám nikdo nikdy nic nedal zadarmo, těžce sme pracovali i o vánocích, jen aby sme uživili rodinu a mohli si tak přilepšit*“ [pan Ondřej]. Konverzační partneři a partnerky z Plzně by toto „přilepšení“ chtěli vidět i na svých důchodech a místo toho, aby si ubírali volnočasové aktivity, které jsou finančně nákladné, by si je raději rozšiřovali. Zde vidíme jeden z oněch rozdílů, jak prostředí ovlivňuje interpretace (aktivního) stárnutí informátorů a informátorek z Obce a Plzně a jejich vnímání stáří.

Specifická vnímání (aktivního) stárnutí konstruuje i mobilita, která je lidem v jejich sociálním kontextu umožněna. I když Národní program [2008] apeluje na rozšiřující se mobilitu starých lidí, vidíme, že (prostorová) mobilita není seniorům a seniorkám v Obci umožněna do takové míry, aby rozšiřovala jejich volnočasové zájmy. Tyto zájmy si senioři a seniorky z Obce kompenzují různými činnostmi, které je uspokojují - práce spojené se zahradou a domem, kutilství, čtení odborné literatury a beletrie, aktivní účast na společenských akcích Obce. Z výpovědí a chování participantů a participantek z Obce vidíme, že aktivní stárnutí nemusí být pojímáno ve smyslu aktivní participace na pracovním trhu a aktivně využívaného volného času například sportem, dobrovolnickými činnostmi, divadelními vystoupeními nebo vzděláním [Avramov, Mašková 2003: 85]. Jakým způsobem chápou informátoři a informátorky z Obce a Plzně (aktivní) stárnutí, vnímají z perspektivy „normálnosti“, kterou připisují svému životnímu stylu, na který jsou zvyklí již od dětství. To, v jakém prostředí informátoři a informátorky vyrůstali, k jakému životnímu stylu byli vedeni, jaké sociální vazby navazovali a rozvíjeli svůj kulturní kapitál, ovlivňuje jejich současné biografie a interpretace vlastního života. Prostředí, které je obklopovalo a obklopuje, ovlivňuje jejich představy „normálnosti“ životního stylu.

V této práci, podle mého názoru, se objevilo ještě jedno omezení tohoto výzkumu, které si myslím, že vedlo k již zmíněnému „My“ versus „Oni“, neboli „město“ versus „vesnice“. Vymezování života ve „městě“ vůči životu na „vesnici“ a opačně, vedlo již od začátku výzkumu, kdy jsem

konverzačním partnerům a partnerkám představovala výzkum této bakalářské práci. Představení výzkumu je ale jedním z hlavních etických aspektů výzkumu. Samotná slova - „město“ a „vesnice“ - mohla vést k již zmíněnému vymezení se. I když jsem se snažila přiblížit životy vybraných seniorů a seniorek z Obce a Plzně a formulovat otevřené otázky tak, aby nevedly k stereotypním a zavádějícím odpovědím, již slova jako „město“ a „vesnice“ sama k tomuto stereotypnímu, kontradiktornímu vnímání směřovala. Avšak pojmy „města“ a „vesnice“ jsem během představení výzkumu použít musela, ale jisté omezení s nimi spojené jsem si uvědomila až po detailním pročítání přepsaných rozhovorů.

Téma Koncept aktivního stárnutí, jeho významy a konkrétní interpretace jsem zvolila z toho důvodu, že téma seniorů a seniorek na vesnici a ve městě, podle mého názoru, ještě není tolik probádané v gerontosociologickém diskurzu, i když sociální kontext ovlivňuje biografie, životní styl i interpretace vlastního života seniorů a seniorek. Tento výzkum si kladl za cíl ukázat, jak sociální kontext, ve kterém informátoři a informatorky žijí, ovlivňuje jejich interpretace ohledně (aktivního) stárnutí a zda tyto interpretace korespondují i se skutečností, jaké sociální vztahy navazují a jak je ovlivňují. Dalším pokračováním výzkumu bych se odvážila doporučit zohlednit i genderové aspekty, a v jaké míře se genderová (ne)rovnost objevuje u seniorů a seniorek na vesnici a ve městě.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Alan, Josef. 1989. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama. 440 s. ISBN 80-7038-044-6

Avramov, Dragana, Miroslava Mašková. 2003. „Active ageing in Europe.“ *Population studies* 1 (41): 1 – 149.

Beck, Ulrich. 2004. *Riziková společnost*. Praha: Slon. 431 s. ISBN 80-86429-32-6

Blažek, Bohuslav. 1998. *Venkov, města, média*. Praha: Sociologické nakladatelství. 362 s. ISBN 80-85850-59-1

Coleman, Peter G., Alfons Marcoen, Ann O' Hanlon. 2007. „Psychological ageing.“ Pp. 38 – 67 in John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann – Kohli, Gerben J. Westerhof (eds.). *Ageing in Society: European Perspectives on Gerontology*. London: Sage Publications. ISBN 978-1-4129-0020-1

Cooley, Charles H. 2006. „Primary Groups.“ Pp. 130 – 133 in John J. Macionis, Nijole V. Benokraitis (eds.). *Seeing ourselves: classic, contemporary, and cross-cultural readings in sociology*. 7th ed. Upper Saddle River: Prentice Hall.

Haškovcová, Helena. 2010. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team. 365 s. ISBN: 978-80-87109-19-9

Hammersley, Martin, Paul Atkinson. 1995. *Ethnography. Principles in Practice*. London: Routledge. 323 s. ISBN 0-415-08664-7

Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portal. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4

Katz, Stephen. 2005. *Cultural Aging: Life Course, Lifestyle, and Senior Worlds*. Peterborough, Broadview Press. 272 s. ISBN 1-55111-577-8

Kirkwood, Thomas B. L., Rudi G. J. Westendorp , Rudi G. J. 2007. „The biology of ageing.“ Pp. 15 – 37 in John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann – Kohli, Gerben J. Westerhof (eds.). *Ageing in Society: European Perspectives on Gerontology*. London: Sage Publications. ISBN 978-1-4129-0020-1

Marhánková Hasmanová, Jaroslava. 2010. „Konstruování představ aktivního stárnutí v centrech pro seniory.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* [online] 46 (2): 211 – 234 [cit. 20. 11. 2011]. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/3bc19175b82e08df28efe9eb21e4793d3ff00fa9_Hasmanova.pdf>.

Marhánková Hasmanová, Jaroslava. 2011. Disertační práce - *Aktivita jako projekt: Etnografie volnočasových center pro seniory*. [online] Brno: Masarykova univerzita. [cit. 30. 1. 2012]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/282380/fss_d/Marhankova_disertace_final.pdf>.

Matýsková, Danuše. 2004. „Vzdělávací aktivity v seniorském věku.“ Pp. 254 – 260 in Dana Sýkorová, Oldřich Chytil (eds.). *Autonomie ve stáří. Strategie jejího zachování*. Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 80-7326-026-3

Muffels, Ruud J. A. 1998. „Stárnutí a flexibilizace. Hrozba nebo výzva pro sociální stát?“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* [online] 34 (3): 283 – 302 [cit. 9. 8. 2011]. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/c28951ec76720c249d4aea9dbee6c4ba7f3b1a63_227_285MUFFE.pdf>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2008. *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012*. [online] Praha: MPSV [cit. 15. 3. 2011]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/5045>>.

Pacovský, Vladimír. 1990. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum. 136 s. ISBN 80-201-0076-8

Powell, Jason. 2006. *Social Theory and Aging*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers. 157 s. ISBN 0-7425-1954-6

Putnam, Robert. 2000. *Bowling Alone*. New York: Simon & Schuster. Kap. 23-24. 541 s. ISBN 0-684-83283-6

Sýkorová, Dana. 2004. „Autonomie očima seniorů.“ Pp. 93 – 122 in Dana Sýkorová, Oldřich Chytil (eds.). *Autonomie ve stáří. Strategie jejího zachování*. Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 80-7326-026-3

Sýkorová, Dana. 2007. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství. 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5

Sýkorová, Dana. 2012. „Staří lidé ve městě. Na okraj velkého tématu.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online] 48 (1): 107–129 [cit. 5. 4. 2012]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/bb582175c6ae73714187deb85ace0a1ef5d623b2_Stari%20lide%20ve%20meste.pdf.

Šmausová, Gerlinda. 2004. „Věková struktura společnosti“ Pp.: 13 - 28 in Dana Sýkorová, Oldřich Chytil (eds.) *Autonomie ve stáří: strategie jejího zachování*. Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 80-7326-026-3

Štilec, Miroslav. 2004. *Program aktivního stylu života pro seniory*. Praha: Portál. 136 s. ISBN 80-7178-920-8

Vidovičová, Lucie. 2004. „Autonomie a věková diskriminace: ohrožení nebo výzva?“ Pp. 61 – 71 in Dana Sýkorová, Oldřich Chytil (eds.). *Autonomie ve stáří. Strategie jejího zachování*. Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 80-7326-026-3

Vidovičová, Lucie. 2008. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politický ústav Masarykovy univerzity. 233 s. ISBN 978-80-210-4627-6

Walker, Alan. 2002. „A strategy for active ageing.“ *International Social Security Review* 55 (1): 121 – 139.

Wenger, G., C. 2001. „Myths and realities of ageing in rural Britain.“ *Ageing and Society* 21: 117 – 130.

WHO. 2002. *Active Aging: A Policy Framework*. [online] WHO [cit. 14. 12. 2011]. Dostupné z: <<http://www.who.int/ageing/publications/active/en/>>

WHO. 1999. *Ageing: Exploding the myths*. [online] WHO. [cit. 14. 12. 2011]. Dostupné z: <<http://www.who.int/ageing/publications/active/en/>>.

Wirth, Louis. 2006. „Urbanism as a Way of Life.“ Pp. 440 – 445 in John J. Macionis, Nijole V. Benokraitis (eds.). *Seeing ourselves: classic, contemporary, and cross-cultural readings in sociology*. 7th ed. Upper Saddle River: Prentice Hall.

Internetové odkazy

<http://hrabe.blog.ihned.cz/c1-55152650-starnouci-evropa-sazi-na-dobrovolnictvi-reseni-jen-napul> [cit. 27. 3. 2012].

7 RESUMÉ

The aim of this bachelor work was to find out people's interpretations of the concept of "active aging" in the village and in the town. The „aging“ is constructed by the biological attributes and by the socio-cultural environment. The social context (the social ties, the local awareness, the possibility of mobility) determines the meanings of the „aging“ for people.

The methodology of this work is the ethnography because of its advantage - that allows the combination of various methods. These methods were the semistructured interviews, the in-depth interviews, the participant observation and the study of documents (e.g. videos, photos, books). The research sample of this qualitative study was eight participants from the Pilsen and eight participants from the village Obec. These people were from 62 to 75 years old and they were all retired for at least one year.

The main finding of this research is that the socio-cultural context really influences the everyday lives of participants. „The aging“ these people both from the village and from the town perceive as a physical activity. However the physical activity has different meaning for these two groups. For the participants from the town the physical activity consists of going for a walk, doing sport and attending theatre, whilst for the participants from the village the physical activity means for example gardening, do-it-yourself and the active participation in the social events organized by Obec.

The intention of this work is not to generalize my participants' interpretations of „active aging“ for the whole population of retired from all cities and all villages. My aim was to foreshadow the life of certain individuals, whose interpretations of their own (active) aging are influenced by their socio-cultural environment.

8 PŘÍLOHY

Příloha 1: Charakteristika konverzačních partnerů a partnerek:

Lokalita	Konverzační partner/ka	Věk
Pízeň	paní Božena	65
	pan Jiří	69
	pan Josef	64
	pan František	64
	paní Magdaléna	65
	paní Marie	63
	pan Ondřej	65
	paní Vilma	67
Obec	paní Anna	67
	paní Bohuslava	71
	paní Ivana	66
	pan Karel	68
	paní Ludmila	63
	paní Miloslava	67
	pan Václav	65
	pan Vladimír	66

Příloha 2: Struktura témat k rozhovoru:***Stárnutí:***

Jak rozumíte pojmu „stárnutí“

Jak si představujete ideální stáří?

Aktivní stárnutí:

Jak chápete „aktivní“ stárnutí?

Jak byste popsali sami sebe a své stárnutí?

Popište mi, jak rozumíte pojmům „důchodce“ a „senior“.

Volný čas:

Popište mi, jaký je Váš volný čas, co děláte?

Jaký je Váš každodenní život ve městě/na vesnici?

(pozn. otázka pro město: Chápete také aktivní stárnutí jako starání se o slepice a povídání s nimi?)

Mobilita:

- zeptat se na možnosti mobility zejména na vesnici

Sezónní brigády:

Máte nějaké brigády nebo přivýdělky např. typu domácích prací? Proč?

Město X Vesnice:

Vyhovuje Vám prostředí, ve kterém žijete, nebo byste ho chtěl/a změnit?
Proč?

Myslíte si, že je nějaký rozdíl mezi životem seniorů na vesnici a ve městě?

Věk:

Jaké máte přátele? Vybíráte si je podle věku anebo věk při výběru přátel nehraje roli?

Přátelíte se se všemi lidmi všech věkových kategorií?

Příloha 3: Informovaný souhlas:

Prohlašuji, že jsem byl/a obeznámen/a s výzkumem k bakalářské práci na téma *Koncept aktivního stárnutí, jeho významy a konkrétní interpretace* a etickým kodexem. Bakalářská práce je psána pod záštitou Západočeské univerzity v Plzni, Filozofické fakulty oboru Sociologie.

Souhlasím, že rozhovor bude nahráván na diktafon, poté přepsán a poslouží pouze ke studijním účelům. Konverzační partner/ka může kdykoliv výzkum opustit nebo nechat pozměnit své výpovědi bez jakékoliv sankce. Již poskytnutá data i soukromé informace nebudou nijak zneužity, a je zde možnost zůstat po celou dobu výzkumu v anonymitě.

(Poznámka: zde byl vždy připojen aktuální datum a podpisy.)